Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ,
БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...мнай 1921 оной
...н 21-һээ гарана.

№ 294 (18317)

1989 оной декабриин 23, суббото

Сэн 3 мүн.

СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съезд

ДЕМОКРАТИИН ҮНДЭҺЭ ҺУУРИ ДЭЭРЭ

...худэлмэри хараалагдаа гоосоо дүүрэхэгүй байна. Тэрэнэй худэлмэрилэгдэ гаража шадабагүй. Тэнэ. Гэбэшье четкабриин 21-дэ, үглөөдэ дээрэ **М. С. Горбачев** резидиумэй нимэ дуруулба: удэр бүхэндэ долоо бэшэ, харин час болотор худэлхэ. болон амаралтын Съезд худэлмэрэ худэлмэриин нимэ гуубшеөһэн байгаа.

...СССР-тэ арадай депутадуудай эрхэ ба уялгые, депутадуудай ябуулгада хабаатай асуудлнуудые тодорхойлгоо актнуудай проектнуудые зубшэн хэлсэлгээ байгаа.

...эгшээр һүүгша **А. И.** ...тобшохоноор үгэ ...дурадхалые дедмүн лэ дэмжэнэн. Депутат Х. А. Фаргиев ...гые нээхэдээ, зубшэн документнүүдэй ...даар хэдэн тодорхойлуулаа хэлэ. Һунгагдурда харюусалгатай байдэрэлгэ хадаа депутадаа үндыһэн хэрэг болоно ...тэмдэглэлээ. Тиимэнээ Съездын, Верховно Соболон һунгагшадай урда болон сесси дээрэ үгэ ...тулее харюусалгатай ...нотой.

...адуудай олохон бүтэмбайн дурадхалнууд анса абтангуй үлэхэдее бо-

...лохо байна гэжэ дүй дуршэл харуулаа. Энээнние онсо анхаралдаа абаха шухала гэжэ үгэ. хэлэгшэ тэмдэглээ. СССР-эй Верховно Советэй зубшеелгүйгөөр, сессинүүдэй хоорондохи үедэ Президиумэй зубшеелгүйгөөр депутат уголовно харюусалгада хабаадуулагдаха ёһогүй гэһэн дурадхал оруулба. Хэрбээ гэмтэ ябадал гаргаһан газартаа баригдашоо гээшэ һаань, ямар хөөрэлдөөн гараха һэм даа.

Депутат **С. М. Нестеренко** үгэ хэлэхэдээ, зубшэн хэлсэгдэжэ байһан документнүүд ехэ удха шанартай байна гэжэ тэмдэглээ. Тэдэнэй гүнээгы удхатайгаар, тодо нариналр зохёогдоһонһоо гансал СССР-эй арадай депутадуудай бэшэ, харин республикануудта, нютагуудта һаяар һунгагдаха ёһотой олон миллион депутадуудай худэлмэрийн аша үрэ дулдыдаха байна.

Депутадай ажал ябуулгада хабаатай хуулинууд юрэнхыдее регламентда зохилдуулагдажа абтаха ёһотой гэжэ Туркменистанай Компартийн ЦК-гай хоёрдохи секретарь хэлэбэ.

Хуули гаргалгада найруулгануудай тодо һонор байлга ехэ үүргэ дүүргэдэг гэжэ депутат А. А. Плотниекс һануулба.

Удаань депутадуудай **Г. П. Харченко, Ким Ен Ун, Н. М. Манько, Д. Б. Аманбаев, В. Л. Кучер, Л. И. Йөрга, Н. Т. Князев. В. И. Колесников** болон бусад энэ хуулие зубшэн хэлсэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадаже, шухала дурадхалнуудые оруулаа.

Депутат **Ю. В. Блохин** бэшэгээр съездэй хандаба:

«Депутат Йоргын үгэ хэлэхыень бурууштаанаб. Юундэб гэхэдэ, тэрэ түүхые, статистикын баримта мэдэзнүүдые бурууштаар харуулна, бүхы совет арадые гэмнэнэ, манай республика доторхи орео түгшүүрилтэй байдалые улам дэбэргэнэ».

Зүблэхэ зүйлэй удаадахи асуудалые — СССР-тэхи Конституционно хиналта тухай Хуулиин проект тухай асуудалые Съезд зубшэн хэлсэжэ захалба. Энэ Хуулинин проектые бэлдэхэ талаар Съездын комиссиин түрүүлэгшэ **Д. А. Керимов** элидхэл хэз.

Үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй эхилхын урда тэз заседани дээрэ түрүүлэгшээр һуугаһан **М. С. Горбачев** үгэ хэлэз. Зубшэн хэлсэгдэжэ байһан асуудал тухай эдэбэ янзын һанамжанууд, бодолнууд мүндэлбэ гэжэ тэрэ һануулаа. Магад, тэрэнние ойлгохогүй ушаршье гарана ха. Элидхэлшэ энээндэ харюу үгэхые ороолдоо. Эдэ документнүүдые зубшэн хэлсэжэ, баталан абахын тула нэмэлтэ шухала баримтануудые харуулхые ороолдобо.

Хоёр юумэн тухай бодожо, сэгнэжэ үгэхыень М. С. Горбачев үгэ хэлэһэн хүнүүдые ураалаа. Нэгэдэхинь. Конституционно хиналтын комитет байгуулагдадаггүй, энээн тухай зохихо хуули баталагдан абтадаггүй. СССР-эй хуули бүхы союзна республикануудай газар дээрэ адли хүсэтэй байдаг гэжэ Конституци, тэрэнэй 74-дэхи статья тоолоно. Хэрбээ союзна республикын хуулиин ниитэ союзна республикын хуулиһаа илгаатай болоод байгаа гээшэ һаань, СССР-эй хуули хүсэндее байдаг.

Тиихэдэ һунгуулиин гурим тухай асуудалаар Съезд дээрэ Конституцида хубилалтанууд оруулагдаа, Зөөри тухай, Газар тухай, түбэй болон союзна республикануудай эрхэ түлеөлэлгэнүүдые амяарлаха тухай хуулинуудые түргөөр бэлдэжэ, зубшэн хэлсэлгэдэ таһихыень СССР-эй Верховно Советые уялгалһан тогтоол баталагдан абтаа гэжэ М. С. Горбачев һануулба.

Хоёрдохинь. Конституционно хиналтын комитедые байгуулга эдэ бүгэдэндэ нэмэгдэнэ гэжэ хэлэлтэй. Энэ хадаа тус асуудалые орёо хүшэршье һаа, тон шухала хэрэгтэй болгоно. Бидэ хуули ёһото гүрэнние байгуулжа байнабди. Тиимэһээ энэ институт тиимэ гүрэнэй аша туһада алба хэхэ ёһотой. Конституционно хиналтын комитедые байгуулга орон дотор хуули гуримые шангадаха байна. Ушарынь юуб гэхэдэ, энэ орган политика ба хуулиин талаар элитэ ехэ мэргэжэлтэдые нэгэдүулхэ байна.

Юундэ энээн тухай хэлэнэбиб? Юундэб гэхэдэ, Прибалтикын бүлэг депутадуудай ханда-лга оронхой. Тэдэнэр энээннние бурууштаана. Нютагууд хоорондын бүлэгэй бурууштаажа байһаниинь мүнеедэр эли болоо.

Политическэ нааданда Съездын хабаадуулагдахагүйн тула һайнаар бодожо үзэхые М. С. Горбачев урялба.

Депутат **И. Н. Грязин** элидхэл зубшэн хэлсэлгэдэ хабаадаһан байгаа, хэлсэлгые эхилһэн байгаа. СССР-эй шэнэ Конституциин зохёогдожо абтатар комитедые байгуулгые хойшолуулхые дурадхагшадые депутат **А. В. Удалов** бурууштаагаа. Конституционно хиналтын комитедые байгуулхые, хуули баталан абахые бурууштаагшадай һанамжануудые депутат **А. А. Собчак** зубшеебэгүй.

Депутадууд **З. С. Гулова, В. А. Остроухов, И. Д. Хадыркэ** гэгшэд элидхэлые зубшэн хэлсэлгэдэ хабаадаһан байгаа.

Үдэшын заседани дээрэ **А. И. Лукьянов** түрүүлэгшээр һууба. Арадай депутадуудай эрхэ ба уялгые тодорхойлһон хуулиин актнуудай проектнүүдэй талаар дурадхалнуудые хаража үзэхэ худэлмэрэй редакционно комисси дүүргэгэ гэжэ мэдээсэбэ,

Мэдээсэлнүүдые хэхынь тула тэрэнэй түрүүлэгшэ **Н. Д. Пивоваровта** үгэ үгтэнэ. Зуугаад арадай депутадһаа проектнүүдтэ хабаатай 200 гаран ажаглалтанууд, дурадхалнууд оруулагдаа гэжэ тэрэ мэдээсээ.

Оруулагдаһан заһабаринуудые хараада абажа, СССР-тэ арадай депутадуудай эрхэ ба уялга тухай хуулие баталан абахые редакционно комисси нэгэн дуугаар дурадхаба.

Һүүлээрнь СССР-тэхи Конституционно хиналта тухай Хуулиин проектые зубшэн хэлсэлгээ үргэлжэлүүлһэн байгаа. Депутадууд **А. Акаев, Г. А. Крючков, С. Г. Шапхаев, А. М. Яковлев, М. И. Умарходжаев, В. П. Иванов, У. М. Султангазин, Ю. П. Воронова, Ю. Н. Афанасьев, С. Д. Медведев, В. Н. Голубева, Г. И. Янаев, В. Н. Лопатин** гэгшэд элидхэл тушаа үгэ хэлээ.

Үдэшын заседаниин түгэсхэлдэ **М. С. Горбачев** үгэ хэлэбэ. Элдэб асуудалнуудта, тусхайлбал, Панамада хабаатай асуудалда, Румынидахи байдалда, американ эзбэгтэ хүсэнүүдэй Панамада добтолһон тухай, Литвагай Коммунис партийн КПСС-эй бүридэлһее гараһан тухай асуудалнуудта тэрэ тогтожо хэлэбэ.

Мүнеедэр удэ багта энэ асуудалаар Политбюрогой заседани болоо гэжэ М. С. Горбачев мэдээсээ. Һаяын үдэрнүүдтэ КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленум дээрэ тэрэнние зубшэн хэлсэхые шиидэбди.

Заседани дүүрэбэ. Съезд декабриин 22-то худэлмэрээ үргэлжэлүүлээ.

(ТАСС).

БУРЯАДАЙ АССР-эй ПРОФСОЮЗУУДАЙ XIX КОНФЕРЕНЦИ

Үсэгэлдэр Улаан-Удэ хотодо оперо болон баледэй театрай ордон соо Буряадай АССР-эй профсоюзуудай XIX конференци болобо. Тэрэнэй зубшэн хэлсэхэ зүйлдэ эдэ асуудалнууд табигдаһан байгаа:

Буряадай АССР-эй профсоюзуудай советэй тоосоон;

Профсоюзуудай советэй шалгалтын комиссиин тоосоон;

Буряадай АССР-эй профсоюзуудай советые һунгалга;

Профсоюзуудай советэй шалгалтын комиссиие һунгалга;

Профессиональна союзуудай Бүхэроссин учредительнэ съездэ делегадуудые һунгалга.

Түрүүшын асуудалаар республикын профсоюзуудай советэй түрүүлэгшэ **Н. А. Розанов** элидхэл хэһэн байна.

Шалгалтын комиссиин худэлмэри тухай тус комиссиин түрүүлэгшын орлогшо **В. М. Секретин** элидхэл хэбэ.

Делегадуудай анхаралда мандатна комиссиин элидхэлые тус комиссиин түрүүлэгшэ **А. Т. Шигаев** дурадхаа.

Тоосооте элидхэлнүүдые зубшэн хэлсэлгэдэ эдэ нүхэд хабаадаа гэбэл: Агропромышленна комплексын худэлмэрилэгшэдэй профсоюзай обкомой түрүүлэгшэ **И. П. Ефимов,** пассажирска автотранспортна 1-дэхи предприятиин жолоошодой бригадир **В. И. Карпов,** Зэдын комбинадай профкомой түрүүлэгшэ **Н. И. Михайлов,** Улаан-Удын үйлэдбэриин авиационно нэгэдэлэй бюрогой начальник **Н. П. Степанова,** арадай гэгээрэлэй ба эрдэмэй худэлмэрилэгшэдэй профсоюзай обкомой түрүүлэгшэ **А. У. Монголонов,** «Бурятбыттехника» нэгэдэлэй слесарь **А. Р. Неудачин,** электростанцинуудай ба электротехническэ промышленностиин худэлмэришэдэй профсоюзай обкомой түрүүлэгшэ **В. М. Шотин,** Мухар-Шэбэрэй районой «Коммунизм» колхозой звеное даагша **В. А. Филатов,** соёлой худэлмэрилэгшэдэй профсоюзай обкомой түрүүлэгшэ **А. М. Майорова,** ВДФСО-гой областной советэй түрүүлэгшэ **Р. Л. Якупов.** «Востокэнергомонтаж» трестын худэлмэришэн **А. Г. Кабанцов,** ой модоной, саарһанай ба модо болбосоруулгын промышленностиин худэлмэришэдэй профсоюзай обкомой түрүүлэгшэ **В. И. Найденов,** прибор бүтээлгын нэгэдэлэй бригадир **Д. М. Салимов,** Шулуутын холимол тэжээлэй заводой худэлмэришэн **С. Ц. Ванданова,** республикын элүүрые хамгаалгын министр **В. В. Тармаев,** аяншалгын ба экскурсиин талаар областной советэй түрүүлэгшэ **С. С. Лищук,** мотоор бүтээлгын заводой профкомой түрүүлэгшэ **В. Г Зайцев,** республикын худалдаа наймаанай министр **Г .К. Скрябиков,** Улаан-Удын 45-дахи дунда һургуулиин профкомой түрүүлэгшэ **Л. Л. Креккер.**

Зал соо тодкогдоһон микрофоноор Буряадай худее ажахын институтай профкомой түрүүлэгшэ **Ю. Н. Рузавин,** Буряадай АССР-эй Театральна ажал ябуулагшадай холбооной правленниин түрүүлэгшэ **М. Х. Жапхандаев** үгэ хэлэһэн байна.

КПСС-эй обкомой бюрогой гэшүүн, республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ **С. Н. Булдаев** конференци дээрэ үгэ хэлээ.

Партийн обкомой секретарьнар **К. А. Албашеев, Л. Ч. Нимаева, В. С. Тимашов, В. В. Саржан** гэгшэд конференциин худэлмэридэ хабаадалсаба.

ВЦСПС-эй инспектор **Е. Н. Осокин** конференциин худэлмэридэ мүн лэ хабаадалсаһан байна.

Буряадай АССР-эй профсоюзуудай советэй тоосооте элидхэлээр конференциин делегадууд дэлгэрэнгы тогтоол баталан абажа, шалгалтын ба мандатна комиссинуудай элидхэлнүүдые баталаа.

Буряадай АССР-эй профсоюзуудай советэй ба шалгалтын комиссиин шэнэ буридэл һунгагдаа. Профессиональна союзуудай Бүхэроссин учредительнэ съездын делегадууд, профсоюзуудай России республиканска советэй гэшүүд мүн лэ һунгагдаһан байна.

Совет Социалис Республикануудай Союзай Арадай депутадуудай съездын тогтоол

ЭКОНОМИКЫЕ ТОГТУУРИТАЙ ҺАЙН БОЛГОХО ХЭМЖЭЭНҮҮД, ЭКОНОМИЧЕСКА РЕФОРМЫН ШАТАНУУД БОЛОН АРБАН ГУРБАДАХИ ТАБАН ЖЭЛЭЙ ТҮСЭБ ЗОХЁОН ТАБИЛГАДА ЗАЛАН СЭХЭ ХАНДАЛГАНУУД ТУХАЙ

...Р-эй Арадай депутадуудай съезд, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй дурадхалнуудые хаража үзөөд, экономикэй тогтууритай һайн болгохо хэмжээнүүд, экономическа реформын шатанууд болон арбан гурбадахи табан жэлэй зохёон табилгада залан хандалганууд тухай СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ Н. И. Рыжковой элидхэлые хэлсээд, экономикэй мүнеенэй оршон байдал бэрхэшээлтэй байна гэжэ тэмдэглэбэ. Хэрэглэмжын түүр тэнсүүригуй болонхой, энэй эрьесын ба мүнгэн ...й байдал мууданхай, орос валютна байдал һүжэрэнгүй. Продукциин олон тухэлдэй ба хангалганууудай үнэ үндэһэ баримтагүйгэн. Экономико эрдэмтехническэ дэбжэлтын түйлдвэрлэлтэй мүнеедее халанууудые зобооно. Эдэ бүгэдэ хүтэлбэрилгын экономикэ онол арганууудта шэнэ оролгын үедэ арадай ажахалбаринуудые гүрэнэй гэрэлгэ гаргаһан гаргашаануудые валютаа еөһэдее тэхэрюулхэ гол ёһонуудай үндэһөөр предприятинуудай, организацинуудай, нютагуудай гадаадын экономическа сэхэ холбоонуудые хүгжөөхэ худэлмэри эдэбхижүүлхэ.

Хүн зониие, иланганя мүнгэ зөөрөөр багаар хангагдаһан бүлэгүүдые, олон үхибүүдтэй бүлэнүүдые, инвалидуудые пенсионернүүдые, студентнэрые, социальна талаһаань хамгаалха экономическа ба хуули ёһоной онол арганууудай үндэһөөр, эдэз хоолой шухала зүйлнүүдэй, үхибүүдэй ба наһатай хүнүүдэй хубсаһа хунар ба гуталай үнэ сэнгүүдэй тогтууритай байлгын хойшоһоо гүрэнэй хиналтын аша үрые дээшэлүүлгые шангадхаха хэрэгтэ СССР-эй Министрнүүдэй Советэй анхарал Съезд хандуулба. Ажаһуудалай үнэ сэнгэй ургалтаһаа улаймжалан, хүн зоной олзо доход дээшэлүүлхэ гурим 1990 ондо зохёон табижа, баталан абаха.

Экономическа үндэһэн шухала реформо бэелүүлгые, ажахын хубилалтануудые, социалис дэлгүүр бүрилдүүлхэ ябадалые түргэдхэхэ хэрэгтэй гэжэ СССР-эй Арадай депутадуудай съезд тоолоно.

СССР-тэхи Зөөри тухай, Нютагай ажахы ба нютагай еөдыгее хүтэлбэрилгэ тухай, Газар тухай ССР Союзай ба союзна республикануудай хуули гаргалгын үндэһэ һууринууд тухай Хуулинуудай бүгэдэ арадай зубшэн хэлсэлгэдэ табигдаһан проектнүүдые, мүн тэрэшэлэн бэлдэгдэһэн СССР-эй Налогой нэгэн ниитэ гурим тухай, Социалис предприяти тухай ба Союзна болон автономито республикануудта экономико болон социальна һалбарие хүтэлбэрилгын юрэнхы үндэһэ һууринууд тухай Хуулинуудай проектнүүдые СССР-эй Верховно Совет 1990 оной түрүүшын хахадта хаража үзэхэ ёһотой.

СССР-эй Арадай депутадуудай съезд СССР-эй Министрнүүдэй Советэ даалгана гэбэл:

СССР-эй Гүрэнэй банк, банкнуудай байгууламжа, мүнгэ зөөри хубаарилха ажал ябуулга тухай, Хүн зониие ажалаар хангаха тухай болон экономическа реформо бэелүүлгэтэй ба эрдэм-техникын дэбжэлтые түргэдхэлгэтэй холбоотой бусад хуулиин актнуудые зохёон табижа, 1990 ондо хаража үзэхыень СССР-эй Верховно Советэ оруулха;

хүсэндее оруулагдаха хуулинуудые, Арендэ тухай хуулиин үндэһэ һууринуудые оруулалсан, саг соонь бэелүүлгэдэ хэрэгтэй шиидхэбэринүүдые баталан абаха;

1990—1992 онуудай шэлжэн оролгын үеые арадай ажахы хүтэлбэрилгын экономическа онол арганууудые зохёон табиха ябадалда хэрэглэхэ;

налоговой инспекци байгуулга 1990 оной түрүүшын хахадта түгэсхэхэ;

хуулаар тогтоогдоһон түлбэринүүдһээ бэшэ, ажалша коллективүүдэй олоһон мүнгэ зөөрие бусаалтагүйгөөр ондоо тэзшэнь хубаарилха ябадал болюулха үүргэтэй ажахын тоосооной гол ёһонуудые нарин нягтаар сахиха ябадал хангаха;

Оптово ба худалдан абалгын сэнгүүдые шэнэзэр хаража үзэхэ талаар бэлэдхэлэй худэлмэрие 1990 оной түрүүшын хахадта түгэсхэхэ ба 1991 оной эхинһээ тэдэннние хэрэглэжэ эхилхэ;

үйлэдбэриин хэмжээе дээшэлүүлгые хангаһан ушарта гүрэнэй захилһаа гадуур сүлее гү, али гуримшуулагдадаг сэнгүүдээр предприятинуудай худалдадаг продукциин хубие удаа дараалан ехэ болгохо. Үйлэдбэридэ ба дэлгүүртэ хабаатай барилгануудые хүгжөөхэ талаар шухала хэмжээнүүдые баталан абаха, эд бараанай аукционууд болон үе-үе үнгэргэгдэдэг ярмагуудые саг үргэлжэ худэлдэг эд бараанай биржэнүүд болгохо;

Гансаараа мэдэхэ ябадалда зүрюу программа зохёожо бэелүүлхэ, конкуренци, акционернэ бүлгэмүүдые, жэжэ ба дундуур хэмжээнэй предприятинуудые, инженернэ болон нэбтэрүүлгын түбүүдые хүгжөөхэ, үйлэдбэриие гуримшуулха, гадаадын экономическа холбоо барисаае эдэбхижүүлхэ тухай хуулиин актнуудай проектнүүдые бэлдэжэ, СССР-эй Верховно Советэ оруулха.

Олдоһон олзо оршын ажалай дүнгүүдтэй тааралдалые хангаха найдамтай арга оньһо байгуулха, ажалай түлбэриин гурим саашадань нарижуулха талаар хэмжээнүүдые баталан абаха. Ажал тухай хуулиин үндэһэ һуурние ажахы эрхилэлгын шэнэ гол ёһонуудтай тааралдуулха талаар дурадхалнуудые СССР-эй Верховно Советэ оруулха;

залуушуулай болон ажахы эрхилэлгын шэнэ эрхэ байдалда худэлхэ кадрнуудые бэлдэлгын программые бэлдэжэ бэелүүлхэ;

арадай ажахые хүтэлбэрилгын байгууламжые хубилгаха, гүрэнэй зургааануудай хүтэлбэриин уялганудай горитой хубииень предприятинуудта, тэдэнэй һайн дуранай нэгэдэлнүүд болон ажахын тоосооной зууршалалгын фирмэнүүдтэ удаа дараалан дамжуулые бэелүүлхэ. Ашаг үрэтэй экономическа политика бэелүүлгэдэ, эрдэм-техникын ниитэ союзна программануудые бэелүүлгэдэ, гүрэнэй захилнуудые тараан хубаалгада ба дэлгүүрые гуримшуулгада гүрэнэй хүтэлбэриин зургааануудай ажал ябуулгые шэглүүлхэ;

1991 онһоо еөһэдынгее олоһон мүнгөөр еөһэдыгее хангаха ба еөһэдыгее хүтэлбэрилхэ гуримда республиканууд болон регионуудые оруулха талаар бүлэг хэмжээнүүдые бэелүүлхэ. Ниитэ союзна дэлгүүр дээрэ союзна республикануудай болон регионуудай хоорондохи харилсааануудай арга оньһо зохёожо хараалха.

1991—1995 онуудай түсэб бэлдэхэдээ, тэрэнэй зорилгонуудые, анхарха гол зүйлнүүдые, арадай ажахын тэнсүүрние шэлэхэдээ, нимэ гол бодолнуудые хараада абаха гэжэ СССР-эй Арадай депутадуудай съезд СССР-эй Министрнүүдэй Советэ даалгана.

Арадай ажахын худэлмэридэ шанарай талаар шэнэ хандаса тодорхойлдог хуулинуудай үндэһэ һуури дээрэ экономическа реформо гүнээгырүүлхэ хэмжээнүүдые бэелүүлгэтэй түсэбые нягтаар холбохо. Тиихэдээ социалис зөөриин, дэлгүүрэй харилсааануудай ба оптово худалдаа наймаанай элдэб түхэл маягуудые, предприятинуудай экономическа талаараа бэеэ даанхай байдалые, регионуудай болон республикануудай еөһэдыгее хүтэлбэрилгые ба еөһэдынгее олоһон мүнгөөр еөһэдыгее хангалгые, сэнгүүдэй реформо, налогой болон урьһаламжын-финансова гуримые хүгжөөлгые хараада абаха.

Эрдэм-техникын дэбжэлтын талаар хүтэлбэриин экономическа онол арганууудые нэбтэрүүлгые хангаха, эрдэм ухаа ехээр хэрэглэдэг үйлэдбэри, элшэ хүсэ ба неесэнүүдые алмадаг технологи, хэлхеэ холбооной мүнеенэй хэрэгсэлнүүдые байгуулгада, общество дотор мэдээсэл тараaха, мүн агропромышленна комплексын, арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилгын асуудалнуудые шиидхэлгэдэ шэглүүлэгдэһэн гол шэнжэлэлгэнүүд болон арадай ажахын программануудые бэелүүлгэдэ түрүүшын ээлжээндэ мүнгэ һомололгые хангаха.

Социальна һалбариин аша туһада байгууламжын ба инвестиционно политикын талаар хубилган шэнэдхэлгэ гүнээгырөөр бэелүүлхэ. Эрдэм-техникын дэбжэлтын үндэһэ һуури дээрэ базова һалбаринуудые хүгжөөлгые хангаха, арга боломжо хэрэглэлгын ашаг үрые дээшэлүүлхэ.

Арадай һуудал байдалай һайжаралгые, мүн түбэй газараа бэелүүлэгдэдэг социальна хубилалтануудай хэмжээе ниитын үйлэдбэриин ашаг үрые дээшэлүүлгэнээ дулдыдадаг болгуулха.

«Ороной экологическа байдалые һайжаруулха хойшолуулашагүй хэмжээнүүд тухай» СССР-эй Верховно Советэй тогтоолтой зохилдуулан, түсэбэй экономическа шэглэлые шангадхаха, байгаали бодомжотой зүбөөр хэрэглэлгын ба экологическа аюулгүй байдалай, Чернобыльдохи гэнэ усалай болон экологическа бусад аюулнуудай хойшолонгуудые усадхалгын хуулиин үндэһэ һуури болон экономическа арга оньһо зохёожо хараалха.

Социальна һалбариие хүгжөөхэ зорилгоор арбан гурбадахи табан жэлдэ нимэ зорилгонуудые хараалха гэжэ СССР-эй Арадай депутадуудай съезд тоолоно:

хүн зоной һуудал байдалай һайжаралгые үйлэдбэриин эсэсэй дүнгүүдһээ дулдыдадаг болгуулха, эрхэтэдые социальна талаарнь хамгаалха экономическа арга нүхэсэлнүүдые байгуулха;

эд бараанай ба хангалгын талаар эрилтэ хэрэглэмжэнүүдэй болон дурадхалнуудай тэнсүүритэй байлгые залан шууд түйлаха;

хүн зониие эдеэ хоолоор хангалгые, тэрэнэй бүридэлгые горитойгоор һайжаруулха, таарамжатай һайн нормонуудта дүтэ болгохо;

эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүрые эдеэ хоолой бэшэ эд бараагаар элбэгжүүлхэ;

элүүрые хамгаалгын, физкультурын болон спортын, арадай эрдэм-һуралсалай ба соёлой материально-техническэ үндэһэ һуурние бэхижүүлхэ;

социальна үнэн зүб байдалай гол ёһонууд дээрэ хүн зоной оюун ухаанай болон соёлой эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангаха, үндэһэн соёл болон хэлэнүүдые хүгжөөхэ, түүхын угай баялигуудые хамгаалха экономическа ба хуулиин лаб найдамжа байгуулха;

ажалша коллективүүдэй болон зарим эрхэтэдэй еөһэдее худэлжэ гэр байра абаха гуримда удаа дараалан орохо, тиихэ зуураа шадал багатай хүн зондо гүрэнэй зүгһее гэр байра хубаарилга үлеегдэхэ.

Агропромышленна комплексые хүгжөөхэ, худее нютагуудай социальна байдалые түбхинүүлэн һайжаруулха, оборонно промышленностиин предприятинуудые ондоо шэгэлэлтэй болгохо программые бэелүүлхэ, арадай ажахыда мүнеенэй технологи хэрэглэлгые хурдадхаха, хүнгэн, медицинскэ промышленностьда, худалдаа наймаанда, хангалгын һалбарида техникэ һэльбэн шэнэдхэхэ, мүн тэрэшэлэн арадай хэрэглэмжын эрхим шанартай эд бараа үйлэдбэрилгые үргэдхэхэ талаар тодорхой хэмжээнүүдые хараалха.

Дэлхэйн дэлгүүрэй байгууламжада болоһон хубилалтануудые хараада абан, дэлхэйн оронуудтай ажахын талаар холбоо барисаа тогтоолгодо ССР Союзые болон республикануудые бүри эдэбхитэйгээр хабаадуулха, гадаадын оронуудтай экономическа харилсаа холбооной шэнэ түрүү түхэл янзануудые хэрэглэлгые үргэдхэхэ гэжэ гадаадын экономическа ажал ябуулгые хүгжөөхэ талаар хараалха. 1991—1995 онуудай түсэб соо гадаадын үри шэриие бага болгохо талаар хэмжээнүүдые тодорхойлхо.

Ажабайдалай үнэ сэнгые, эд бараа болон хангалгые хэрэглэлгын тааруу зүб нормонуудые хараада абан, совет хүнүүдэй эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангаха социальна нормативуудые үндэһэ болгон, түсэб зохёон хараалха онол аргые үндэһөөрнь хубилгаха гээд Съезд СССР-эй Министрнүүдэй Советые уялгална.

Иимэ залан сэхэ хандасануудай үндэһэ һуури дээрэ 1991—1995 онуудай хоёр шатаһаа бүридэхэ табан жэлэй проектые зохёожо, 1990 оной сентябриин 1-һээ хойшо бэшэ болзорто СССР-эй Верховно Советэ дамжуулха.

* * *

Ороной социально-экономическа байдал тухай шэнжэлхы элидхэл СССР-эй Министрнүүдэй Совет жэл бүри СССР-эй Верховно Советэ хэдэг байха.

Ороной ажабайдалда хүшэр хүндэ ба харюусалгатай хаһын тохёолдоод байхада, хүшэр хүндэ байдалһаа обществые гаргалгатай холбоотой зорилгонуудые шиидхэлгэдэ хүсэлэл оролдолгонуулаа нэгэдүүлхые үрэалжа, СССР-эй Арадай депутадуудай съезд ажалшадта хандана.

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ
М. ГОРБАЧЕВ.

Москва, Кремль. 1989 оной декабриин 20.

Республикын ажахын тоосоон: зорилгонууд ба арга боломжонууд

АШАЯА ХАРУУЛХА БАЙХА

Экономическа реформын бэлүүлэгдэжэ байһан мүнөө үе сагта ажахы эрхилэлгын элдэб онол аргануудбии болоно. Ивановска, Саратовска гэзэ тоолохо болоо һаа, нилээд олон юм. Ажалша коллективүүд эдэбхи үүсхэл гарган, предприятиингаа эрхэ байдалда таарама шэнэ онол арга, түрүү гурим зохёожо нэбтэрүүлнэ. Гэбэшье эдэ олон онол аргануудсоохоо ажахын тоосоон эгээл ашаг үрэ өхэтэй, ямаршье үйлэдбэридэ нэбтэрүүлмээр гурим гэзэ һанахаар. Энэ гуримаар ажаллажа байһан олон тоото предприятинуудай дүй дүршэл харуулна. Дээрэһээ баалалтагүйгөөр, коллективэй зүрхэ сэдьхэлдэ, ухаан бодолдо буйлуулагдажа, эдеэшэһэнэй һүүлээр ажахын тоосооной гурим нэбтэрүүлхэдэ тон таатай.

Манай «Бурятмебель» нэгэдэлэй коллектив 1988 оной эхинһээ ажахын тоосооной, өөнэдыгөө өөһэдынгөө мүнгэ зөөреэр хангаха гуримаар хүдэлжэ байна. Юуань нюухаб, тус гуримдэ орохыемнай баадхаа һэн. Тиимэһээ түрүүшын үеэр элдэб бэрхэшээлнүүд ушаржа, юу элирүүлэб гэхэдэ, хүтэлбэрилгын хүүшан аппарадай байгууламжа шэнэ эрхэ байдалда тааранагүй, ороһон, гарахан документнүүдэй бүридхэл гуримшуулха болоод бүсад дутуу дунданууд тобойсо элиржэ үгөө. Бүридхэл гримшуулхын тула энэ хүдэлмэри хэдэг хүдэлмэрилэгшэдэй тооень олошоруулха гү, али компьютернэ бүридхэл хэхэ хэрэгтэй болоһон юм. Зоной тоо олошоруулангүй, хэр үнэтэйшье һаань, компьютер худалдажа абаха гэжэ шиидээбди. Мүнөө хүтэлбэрилгын аппарадай байгууламжа һайжаруулха хүдэлмэри ябуулагдажа эхилээ. Түсэблэлгын, ажалай ба салин хүлһэнэй таһагуудые нэгэдүүлжэ, нэгэ хүн сүлөөржэ үгэхэ юм. Тиин арендын гурим нэбтэрүүлхэ талаар саг эрүрын бүлэг байгуулагдаба гэзэшэ.

Байгша онһоо арендынэ подрядай гуримаар хүдэлжэ эхилхыемнай баһал баадхаһан юм. Тезд энэ гуримда орохоор эрхэ байдал байгуулагдаагүй, бэлэдхэлэй хүдэлмэрийн хэгдээгүй байхада, энээнһээ арсаа һэмди. Мүнөө болоходо, зуб иимэ шиидхэбэри абаһаи байгаабди. Юуб гэхэдэ, жэшээнь, модо тайрадаг цехэй коллектив мүнөөдэр түүхэй эдтэй байгаа һаа, үглеедэрынь хангагданагүй. Иимэ эрхэ байдалда арендынэ подрядай гурим ашаг үрэгүй, хүдэлмэришэдтэ хохидолтой байха һэн. Арендэ нэбтэрүүлхэ талаар саг эрүрын бүлэгэйхид арендэ нэбтэрүүлхэ талаар тобшолол хэжэ, дурадхал сруулха юм.

Мебель бүтээхэһээ гадна нилээд ехэ кубометр модон тайрагдадаг гээшэ. Гэбэшье һүүлэй хэдэн жэлэй туршада түүхэй эдээр дутуугаар хангагдажа, модо тайралгын хэмжээн бага болгогдоһон байна. Үнгэрэгшэ жэлэйхитэй сасуулбал, байгша ондо модо тайралгын хэмжээн 42 процентээр доошолуулагдаа. Иимэ эрхэ байдалда түүхэй эд гүйсэд хэрэглэхэ арга бэдэрэгдээ. Коллективнай арга мүрөө оложо, түүхэй эдээ 100 процент хэрэглэжэ, энэ жэлэй хугасаа соо продукци үйлэдбэрилгын хэмжээе 13 процентээр дээшэлүүлээ. Мүн мебель олоор бүтээжэ эхилээбди. Бүхыдөө байгша оной туршада мебель үйлэдбэрилгэ 24 процентээр дээшэлүүлэгдээ гэхэ гү, али үнгэрэгшэ жэлэйхиһээ 3 миллион түхэригөөр ехэ бүтээгдээ бшуу. Тиин 2.7 дахин ехэ ашаг олзо абтаба.

Саашадаа мебель үйлэдбэрилгын хэмжээн улам ехэ болгогдохоор хараалагдана. Ерэхэ жэл соо 17 миллион түхэригэй мебель бүтээжэ, худалдаа наймаанда эльгээхэ өөһотойбди. Энэ зорилгоо сүм дүүргэхын тула шэнэ түхэлэй мебель бүтээжэ эхилхэ хэрэгтэй һэн. Байгша онһоо «Байгал», «Первоцвет», «Арас» гэһэн зөөлөн мебель гаргажа эхилээбди. Гадна мебель бүтээдэг шэнэ цехые һэльбэн шэнэлхэ ушартай болообди. Арба гаран жэлэй туршада баригдаһан энэ цех соо тодхогдожо табигдаһан түхеэрэлгэнүүд мүнөө үеын эрилтэдэ харюусанагүй. ФРГ-һээ шэнэ лини худалдагдажа, эндэ хабсаргагдаха юм. Бар хүсөөр хэгдэдэг худэлмэрийе бага болгохо зорилготойгоор рольганг тодхогдоо.

«Нерис» гэһэн мебель хүн зондо үргэнөөр мэдэжэ болонхой. Вильнюсэй фабрикатай хамтаржа, энэ мебель бүтээгдэнэ. Харин ерэхэ жэлдэ маанадтай хэлсээ баталхаяа тэдэнэр арсаба. Тиимэһээ тэдэнэрэй хэдэг эүйлнүүдые эндэ бүтээдэг болохомнай.

БМДК-гай, Селенгинскын фабрикын дэргэдэ «Эксперимент», «Уют» кооперативуд байгуулагдаа. Мебель олоор бүтээн гаргаха зорилго дүүргэхэ хэрэгтэ эдэ кооперативуд горитой хубитэ оруулалсаха өөһотой. Байгша оной туршада тэдэнэр 395 мянган түхэригэй мебель бүтээһэн байха юм. Шухалань гэхэдэ, манай үйлэдбэридэ хэрэглэгдэхэгүй материалнуудаар, элдэб үлэгдэлнүүдээр продукци бүтээн гаргана.

Түүхэй эд, метериалнуудаар һайнаар хангагдаад байгаа һаа, бүришье ехэ продукци гаргагдаха байгаа. Энэ жэлэй эхинһээ бүхыдөө 25 мянга гаран кубометр түүхэй эд манда дутуу үгтөө. Уламжалан таньса маанад бэшэ, мүн хэлсээ баталһан бусад предприятинуудай коллективүүд хохидолдо оробо. Комбинат зандаа байгаа һаа, бүри ехээр гарзатаха байгаабди. Ушарынь хадаа комбинат байха үөдэмнай «Забайкаллес» нэгэдэл түүхэй эдээр хангагшадтай зөлсээ баталдаг һэн. Байгша оной февраль соо «Бурятмебель» нэгэдэл болоходоо, эд, материалаар хангадаг предприятинуудтай сэхэ харилсаха, хэлсээ баталха аргатай болообди.

Худэлмэришэдэй үрэ бүтээсэтэйгээр ажаллаха, һайнаар ажаһуухэ хэрэгтэ бага бэшэ анхарал хандуулагдана. Байрын гэрнүүд, хамтын байрануудсад-яслинуудболон социальносоёлой бусад объектнүүд комбинадай хажуудабаригданхай. Профилактори, пионернүүдэй лагерь, амаралтын байшан бии юм. Байрын шэнэ гэр, 9 дабхар хамтын байра баригдажа дүүргэгдэхэнь. Цехүүд соо эдээ хоол бариха, эхэнэрнүүдэй таһалгануудтүхэрэгдэнэ. Худэлмэришэдые столоводо шанартай хоолоор эдээлүүлхын тула мяха худалдажа абанабди. Мүнногоон базаарһаа килограмм мяха 4 түхэриг 50 мүнгөөр абажа, хүн зондоо 3 түхэригөөр худалданабди. Базаарай хүтэлбэрилэгшэдтэй хэлсэжэ, эндэ магазин нээхэ болообди. Иигэжэ ороддолго гаргахада, предприятиин хэды хүшэр хүндэ байдалда оробошье, кадрнуудторгтонижон худэлнэ, ажалһаа гараха, ороохо ушарнууд бага байна.

Мүнөө СССР-эй Верховно Соведэй сесси дээрэ экономическа реформодо бодото тулхисэ үгэхэ хуулинуудэ зүбшэгдэн абтаба. Эдэ хуулинуудай хүсэндөө ороходо, ажахын тоосоон ашаяа өөһотоор харуулха байха.

Н. ЛАВРЕНКО,
«Бурятмебель» нэгэдэлэй генеральна директорэй экономикын талаар орлогшо.

Хамтын ажахынуудай байгуулагдаһаар 60 жэлэй о

ШҮҮМЖЭЛЖЭ БОЛОМООР БЭШЭЛ

Колхозой байгуулалтые муушалха, шүүмжэлхэ, хамтын ажахынуудай бии болгогдоһон удха шэнарыень, тэдэнэй туйлаһан амжалтануудыень һэжэглэхэ, эдэ баримтануудта этигэжэ ядаха талаар элдэб янзын үгэ хүүр тараадаг тодорхой зарим хүнүүд хари гүрэнөөршье, манай орондошье, тэрэ тоодо СССР-эй арадай депутадуудай дундашье һүүлэй үедэ бии болонхой. Эдэнэр гушаад онуудай үеэр тиихэдэ элбэгээр дэлгэрэһэн алдуу эндүүнүүдые, хэтэрмэ ябадалнуудые үндэһэ баримта болгохые оролдодог байха юм.

«Социалис үндэһэ нуури дээрэ ороной арадуудай диилэнхи хубиин ажабайдалаа ондоо болгон хубилгаха хэрэгтэ хамтын ажахынуудые эмхидхэлгэ айхабтар ехэ нүлөө үзүүлнэн гээшэ. Худөө ажахын секторые саашадань шэнэдхэн һайжаруулха, ажахы эрхилэлгын шэнэ замда тэрэниие гаргаха талаар социальна бааза байгуулжэ шадаһан, иигэжэ социалис байгуулалтада тон хэрэгтэй ажалша олон хүнүүдые сүлөөлһэн байха юм. Энэмнайл түүхэдэ айхабтар ехэ удха шанартай байна бшуу» гэжэ М. С. Горбачёв Агуу Октябриин социалис революциин 70 жэлэй ойдо зорюулагдаһан баярай суглаан дээрэ үгэ хэлэхэдэ, колхозно тарыашадай социализмын замаар зүбөөр дабшажа ябаһан тухай асуудалда хүсэд дүүрэнээр харюу үгөө һэн.

Колхозуудай түүхэ туша муу муухай үгэнүүдээр бэшэхэ болсо һаа, юу хэзэн олдоной ааб даа. Зүгөөр үнэн байдалыень абаад харабал, олохон колхозууд айхабтар хүшэр хүндэ байдалда бии болгогдоһон байна гээшэ. Энэмнай гай тодхор болоно ха юм. Эндэ колхозно байгуулалтын гэмэ эмэ үгы гэжэ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйб. Дайнай урда тээхи колхозуудай хүсэл эрмэлэлыень, оронойнгоо индустриализаци хэлгэдэ колхозно тарыашадай баатарлигаар тэмсэжэ, хубитаяа оруулһыень, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуугэхэ дайнай үедэ тэдэнэй гаргагайгаар худэлжэ гараһыень, һүүлдэнь һандергагдаһан ажахынуудые дахинаа һэргээн бодхоолһыень маней общество тон һаймаар, тэдэнэрэй урда харюусалгатай байнаа мэдэрнэ.

Мүнөө үедэ эдээ хоолой зүйлнүүдэй дуталдахадань, колхозуудые гэмнэхэнь бүруу гэжэ һанагшаб. Энэ асуудалай ондоо тээнэ эхитэйень ойлгохо шухала ха. Нэгэдэхээр, жараад онуудай эхээр дэлгэржэ эхилһэн захиран зонхилхо гуримай колхозуудай өөһэдынгөө шиидхэхэ демократическа статуста добтолжо захалһыень мэдэхэ хэрэгтэй. Иигэжэ энэ үеэр олохон колхозууд совхозууд болгогдошоһон байха юм.

Хоёдохёор, 1966 ондо баһал баалалтын ёһоор колхознигуудта түлбэриин ажалай сдельно-шангай гурим нэбтэрүүлэгдэбэ. Иигэжэ анхандаа валова олзо оршоһоо абажа байһан түлбэриин гурим үгы болгогдоһон байна. Тэрэнэһээ гадуур бухгалтериин албанай худэлмэрилэгшэдэй нэрэ хүндэнь буураа. Эдэ бүгэдэһөө боложо, һүүлэйнь һүүлдэ тоо бүридхэл муугаар эрхилэгдэжэ захалаа бшуу. Энэ ябадал мүнөөшье болотор ажабайдалдамнай нүлөөлһэн зандаа. Илангаяа валова олзо оршоһоо салин түлбэрээ абаад худэлдэг болоходомнай, һалбари бүхэндөө ажахын тоосооной гурим нэбтэрүүлхэдэмнай эдэ бүгэдэ ехэл муугаар нүлөөлнэ.

Республикын түрүү ажахынуудай, тэрэ тоодо Бэшүүрэй районой «Победа», Мухар Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ, мүн бусад колхозуудай, дүй дүршэлынь олондо жэшээ боложо үгэхэ өөһотой. Юуб гэхэдэ, эдэ колхозууд ажахын тоосоогоо еөһэдтөө үлөөһэндөө, тэрэнээ ашаг үрэтэйгээр хэрэглэжэ шадаһандаа, мүнөө урдаа табиһан ямаршье зорилго бэелүүлхэ аргатай ажахынууд болоно гээшэ.

Ганса дээрэ дурсагдаһан колхозуудые иимэ арга боломжотой гэжэ хэлэхэнь буруу юм бээз. Мүнөө сагта, байгаалиин болон социально-экономическа хүшэр хүндэ, орёо эрхэ байдалда, республикын олохон ажахынууд продукци үйлэдбэрилгээ дээшэлүүлжэ шадана бшуу. Тусхайлбал, 1988 ондо 1987 онойхидо орходоо, продукци үйлэдбэрилгэ 11,3 миллион түхэригөөр дээшэлээ гэхэ гү, али 7,4 процентээр ургаа. Гүрэндэ 34,5 миллион түхэригэй продукци ехээр худалдагдаба. Энэнь 27 процентээр ургаһан болоно гээшэ.

Энэшье жэлдэ сагай уларилай талаар хэды ган гасуурай болоошье һаань, худөө ажахын үйлэдбэриин хэмжээн тэрэл хараа соогоо ургаһан байхаар хүлеэгдэнэ.

Иимэ һайшаалтай үрэ дүнгүүдэй саана маанай бэелүүлээгүй арга нөөсэнүүд бидэнэрэй урда гаража ерэнэ. Жэшээлхэдэ, 1988 оной дүнгеер тарыан ажалай продукци бэлэдхэхэ талаар 1,0 миллион түхэригэй гарадэ прообди. Илангаяа Тарбагатайн, Прибайкалиин, Загарайн, Мухар-Шэбэрэй райониудай колхозууд хартаабха, овощ бэлэдхэхэдэ тон ехэ гарзада ороо һэн.

Бухы шатын хүтэлбэрилэгшэдэй дура зоргоороо ашалдаг, хүсөөрөө хашадаг, хаадаг, зандаран зонхилдог үе сагта эдэ бүгэдын гарза гаршатай гарахыень үридшалан мэдэжэ байгаад, колхозуудай үйлэдбэриин арга боломжыень тооложо үзэнгүйгөөр хартаабхын, огородой эдээнэй таригдаха талмайень үргэдхэһэн, энэ талаар тусхай дазбаринуудай үгтэдэг байнаниинь мүнөө элиржэ үгэнэ.

Манай республикые абаад үзэл даа. Жараад-далаад онуудай туршада республикын партийно-гүрэнэй аппарат тарилгын сөөообородые хараада абанагүйгөөр 5—6 жэлдэ ороохото ургамалнуудые удаа дараалан тариха гэһэн шиидхэбэри абажа, баалалтын хүсөөр тариһанай ашаар эдэ культурануудай ургасыень эгээл бага хэмжээндэ хүргэһэн байна.

Энэ алдуумнай наяад онуудай туршада заһагдажа эхилэгдэз. Зүгөөр зарим ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд зандаран зонхилхо хүтэлбэриеэ орхихо үшөөл дурагүй байһаар. Иимэ «ноёдой» ойрын жэлнүүдтэ коллективнээ холодуулагдахань холо бэшэ.

Хэды нимэ байдалай ушарбашье, хамтын ажахы эрхилхэ хэрэгтэй дахинаа һэргээгдэжэ байнандань урмашамаар. Колхознигуудай Бүхэсоюзна дүрбэдэхи съездын шиидхэбэринүүд, СССР-эй кооперацитухай Хуули эдэ бүгэдэдэ ехэ нүлөө үзүүлээ. Хамтын ажахынууд үдэр бүхэндэ улам саашадаа бээ даанги байдалтай боложо байнхай. Хоохоор зонхилолгын орондо мүнөө ажалай эмхидхэлэй шэнэ түхэлэй онол аргануудтэрэ тоодо арендынэ, хамтын, кооперативна подрядуудай гуримуудһуурилаа батаар эээлжэ байна. Ээдэтэнь газар ехэл айнгяар үгтэдэг байна бшуу.

Аграрна асуудалаар үргэн хэлсээнэй болоходонь, олохон тарыашад, илангаяа манай республикын худөө ажахын үйлэдбэриин худэлмэрилэгшэд колхозуудай талые барадаг байна. Мүнөө колхозой гэшүүдтэй уулзаад һураа һаанай, ажахыһаа гаража ошохо нэгэшье дуратай хүниие олохогүйт. Эдэнэр хамтын ажахын хэды ашаатай байһыень бэе дээрээ мэдэржэ абаа бшуу.

Республикын олонхи кол
та хүн зон олороо
ажахыгаа эрхилдэг һан
хан заншалтай байнаар
най демократиин оршо
далда хүтэлбэрилдэг т
шэнэрэй аша габьяа
Анатолий Петрович Ка
Гуков, СССР-эй арадай
Дамби Базарович Д
Буряадай АССР-эй Ве
Советэй депутадууд Н
Гармаевич Цырендашн
то Будаевич Ринчино
бусад хүтэлбэрилэгшэ
онол аргаар ажахынуу
тэлбэрилдэг байха юм.

Эдэнэрэй хүтэлбэ
коллективүүдтэ худэлм
шэд өөнэдөө үүсхэл г
зохёон байгуулха ябада
хы шахуу хүнүүд хаба
даг байна.

Худөө ажахын артел
тавай гурим нариная
колхозууд мүнөөдэр та
та юун хэрэгтэйб гэжэ
да тээнь мэдэжэ байна
Эдэнэртэ материльна а
һаһаа гадуур ажалай
амаралтын гуримыень
шуулха, социальна талаа
зүбыень баримталха б
гаалха хэрэгтэ ахнарь
дуулдаг. Колхознигуудө
дөө ажахынгаа хэрэгтэ х
даг, саашанхи социаль
номическа хүгжэлтэдэ
далсадаг болонхой. Эдэ
хынууд жэшээтэ Уставт
хилдуулан, колхознигуудт
тын болон бригадын, м
вленинүүдэй, үйлэдбэрийн
разделенинүүдэй совет
суглааануудые саг соонь
гэргэдэг байха юм. Тиим
суглаанда хабаадагшад
хозойнгоо ажабайдалда
тойл эээд байнаная элир
дэг гэзэшэ.

Эгээл иимэ эрхэ байда
ажахыгаа эрхилбэл, ам
заатагүй түйлаха, зорил
хүрэхэ, экономикоёо
руулха байна ха юм.

Колхозууд совхозуудт
рой алиниинь дээрэб, алин
шадалтайб гээд зэргэсүл
хараад үзэхэдэ, миний
хада, колхозууд үрэ дүн
дээрээ нэгэ бага үрдүүр
даг гээшэ ха. Үйлэдбэрилг
һэн продукциие нэгэ худ
ришэндэ абаад харабал,
хоздо 6,5 мянган түхэриг
рии колхоздо 6.8 мянган
риг хүртэһэн болоно. Э
4.6 процентээр дээшэ
Үйлэдбэриин фондын нэг
хэриггэ совхоз 43 мүнг
продукци гаргаһан һаань,
хоз 47 мүнгэнэй продукци
лэдбэрилһэн байна. Энэнь
хозойхиһоо 9.3 процент
ехэ болоно.

Мүнөө хүнүүд колхозуу
гаража ошохёо болинхой
рэнь һайн.

Худөө ажахые эрид с
дэнь хүгжөөхын тула ажах
хилэлгын, зөөри эдэлдэгы
дэб янзын онол арганууд
хэрэглэхэ шухалада тооло
но. КПСС-эй ЦК-гай м
(1989 он) Пленумэй шиидх
ринүүд дотор энэнэ тушаа
хэ хэлэгдэнхэй гээшэ. СС
тэ Зөөри тухай Хуулиин
ект, мүн Арендэ болон Г
тухай СССР Союзай ба сою
республикануудай Хуулинуу
дай үндэһэ һууринуудай п
ектнүүдэй баталагдан абта
хүсэндөө ороходоһоо, ажал х
рэгэймнай урагшаа даб г
хэнь элитэ. Худөө ажахы эр
лэлгэдэ бухы янзын т
маяг, онол аргануудхоор
доо мүрысэн хэрэглэгдэ
байг лэ. Зүгөөр минии
хада худөө ажахын үндэ
болохо хамтын ажахынуу
саашадаа бата һуурина
хэнь дамжаггүй. Мүнөө
шата дээрэ колхозно б
ламжатай жэшээх нагшье
тай юумэн үгы гэхэдэ а
болохогүй. Энэмнай хубилг
шэндхэлгэдэ хамсатаа
ороһон, ойрын жэлнүүдэ
циалис обществын хэрэг
колхозуудай бии байнан
боломжонуудаа, арга шад
лаа хэрэглэхэ байнандань
ааг найданабди. Тиимэ
колхозуудые шүүмжэлһэн
хэрэггүйл ха.

И. ЗАНГЕЕВ,
Буряадай АССР-эй колхозуудай республиканска советэй түрүүлэгшэ орлогшо.

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ БАЯЛИГЫЕ ХЭРЭГЛЭХЭ

Һүүлэй үедэ «Знание» бүлгэмэй республиканска эмхиин правлени буряад хэлэн дээрэ лекци уншаха, иимэ эдэбхитэдэй мэргэжэл, шадабари дээшэлүүлхэ талаар бага бэшэ оролдолго гаргажа, урагшаа һайн алхам хэжэ байнхай. Энэмнай һайшаамааршье, дэмжэмэршье хэрэг болоно. Республикын бэрхэ бэрхэ лекторнууд худее нютагуудта ошохо, гансашье өөһэдее лекци уншана бэшэ, энээнтэй хамта тэндэхи эдэбхитэй лекторнуудтэ бодоһо туһаламжа үзүүлнэ, методическа захяа заабаринуудые үгэнэ, дүй дүршэлее хуваалдана гээшэ. Улаан-Удэ хотодо буряад лекториин бии боһоные олониитэ дэмжэһэн, һонирхон угтаһан байна. Буряад хэлэн дээрэ бэшэгдэнэн лекциудые олон хэнэгээр барлажа, удеегэйхидтэ эльгээдэг болоониинь баһал аша туһатай ха юм.

Тус эмхиин правлениин түсэбэй ёһоор харалагдаһан, буряад хэлэн дээрэ ойлгуулалтай худэлмэри ябуулдаг лекторнүүдэй эээлжээтэ семинар өнөөдөр Улаан-Удэдэ боложо үнгөрөө. Политическэ гэгээрэлэй үйшан соо үнгэрһэн энэ һуралсалда бухы шахуу районуудай түлөөлэгшэд хабаадаба.

Энэ һонирхолтой семинар өнөөдөр түүхын эрдэмэй доктор, профессор Г. Л. Санжиев—«Буряадай түүхын шэнжэлэгдэгүй зарим асуудалнуудаа», түүхын эрдэмэй кандидат Д. Д. Дамаев —«Хитад ороной мүнөө үеын байдал», түүхын эрдэмэй доктор Р. Е. Пубаев—«Индус (Хитад) хотодо «Гэсэр» болоһон улаасхоорондын харалдаан болон монгол хэлэн дээрэ Хитадта хэлэгдэдэг түүн ба уран зохёолой номууд», философиин эрдэмэй кандидат Д. Д. Очиров—«Уран гоёор, ба түгэлдэрөөр үгэ хэлэхэ тадабари», философиин эрдэмэй кандидат С. Ш. Бадмаев «Зүүн Урда Азиин ороннуудай өөнэй байдал» гэһэн темэдээр лекциннуудые уншаха, нагшадай зүгһее һайшаалда-байна.

Семинарта хабаадагшад өөһэдее һанамжа дурадхал хэ-, дүй дүршэлее өндалдаха тай байгаа.

Үдэшэниинь Хэблэлэй байшан болоһон лекториин худэлдэ хабаадалсажа, мүн лэ юумэ дуулаһан, һонирхой мэдээсэлнүүдые абаһан гэжэ һанагдана. Энэ удаа ори «Эртэ урдын буряад зохёол» гэһэн темэдэ зоагдаһан байгаа бшуу.

Үдэшэ хэлэ бэшэгэй эрдэй доктор Е. В. Баранников-ИОН-ой эрдэмтэ худэлмэшэ В. Ш. Гунгаров—буарадай аман үгын зохёолтухай, хэлэ бэшэгэй эрдэй кандидат Б. Д. Бяртуев исхалай урда тээхи буряад бэлигтэнэй зохёолнууд тутон һонирхолтой, бодото нүүдтэй, гүнзэгы шэнжэй лекциннуудые уншаһан. Олон асуудалнуудтабигдхэ һонирхол үүсхээ.

Энэ семинарнуудые саг үрүнгэргэжэ байха, тэрэша нүлөөнь ехэ гэжэ хүрөрэгшэд мэдүүлээ һэн. Киень хараадаа абаха хэгэжэ һанагдана.

П. ЛОПОЕВ.

Барилгын талмайнууд дээрэ

УҺАН ЗАМШАД ТОЛЛОХО

Улаан-Удын гол мүрэнэй портын дэргэдэ байрын шэнэ гэр бодхоогдожо эхилбэ. 90 айл бүлын байха энэ гэрэй ашаглалгада тушаагдахада, портын худэлмэрилэгшэд толлохо юм. «Улан-Удэтрансстрой» трестын барилга-хабсаралгын 672-дохи поездын С. С. Бадураевай хүтэлбэрилдэг бригадын коллектив сентябрь һараһаа энэ гэрэй барилга эхилһэн байна. Тиин ерэхэ жэлэй дүрбэдэхи кварталда соо ашаглалгада тушааха ёһотой. Тус обьектын сметнэ үнэ сэн гэхэдэ, 1600 мянган түхэриг болоно. Мүнөөдэрэй байдалаар тэдэнэр 300 мянган түхэриг ашаглаа гэхэ гү, али гэрэй һуури табижа, түрүүшын дабхарые бодхоогоо.

— Манай бригадада 12 хүн худэлнэ. Гэбэшье барилгашад дуталдана. Илангаяа шулуушад бага юм. Тиимэһээ портын захиргаан хэдэн хүниие гэрэй барилгада эльгээдэг. Худэлмэришэдэй дуталдаашье һаань, түсэбтэ даабаринуудаа сүм дүүргэнэбди,—гэжэ бригадир С. С. Бадураев хэлэнэ.

Бригадын үнинэй гэшүүд шулуушад В. Б. Дылыков, М. М. Шадапов, модошо дархашуул Г. Г. Задуев, Ч. Д. Очиров болон бусад бүтээсэ ехэтэйгээр худэлжэ, бусадай дундаһаа шаглагна. Кранай машинист С. М. Бурибо барилгын материалнуудые сог соонь үгэжэ, бригадын гэшүүдэй магтаалда хүртэнэ.

Мастер П. Н. Елбаскинай мэдүүлһэнэй ёһоор бетоной холиго саг үгэлжэ гээгдэжэ асарагдана. Бээ даанхай ажахын тоосоото участок тэдэнийе бетоной холисоор хангадаг байна. Барилгын материалаар нэгэ жэгдэ бэшээр хангахадань, тэдэнэр дүүрэн хүсэндөө худэлхэ аргагүйдэнэ, салин хүлһэниинь бага болоно, худэлмэрийн үнэтэ саг миин һалана бшуу. Материалнуудаар саг соо хангагдаад байбал, сраэхэ жэлдэ ашаглалгада тушааха аргатай. Мүнөө тэдэнэр хоёрдохи дабхарые бодхоожо эхилбэ.

Зурагууд дээрэ: (зүүн гарһаа) С. Ринчино, Ж. Цындескин; бригадын гэшүүд.

В. ГАРМАЕВАЙ фототекст.

ҺААЛИШАД АМЖАЛТАТАЙ

Түнхэнэй совхозой Тайтарай һу һаалиин фермын коллектив һүүлэй һарануудта һайн үрэ дүнгүүдые туйлаха. Һаалишад Л. Шубина, М. Гыскеева, М. Сымбелова гэгшэд һайн амжалта туйлажа, түсэб даабарияа тус тустаа 111, 115, 143 процент дүүргэһэн байха юм. Тиихэдэ Һаалишан Б. Ларионов түсэбөө 39 процентээр үлүүлэн дүүргээд байна.

Шартайн һу һаалиин фермын Һаалишан М. Сушкеев түсэбөө 110 процент дүүргэжэ, түрүүшүүлэй эзэргэдэ оронхой.

Тиихэдэ Могой-Горхоной һу Һаалиин фермын Һаалишад Д. Убушеева, Х. Лудукова, С. Дашеева, С. Хартаева гэгшэд баһал амжалта туйлажа байна гэжэ тэмдэглэмээр. Эдэнэр Эдеэ хоолой программа бэелүүлгэдэ горитой хубитаяа оруулна.

В. ДАГБАЕВ.

Түнхэнэй район.

ТҮСЭБӨӨ ДҮҮРГЭБЭ

Иисэнгын совхозой Баян-Гол гэдэг газарта М. Б. Хандуевай гүүртэ оршодог. Матвей Будаевич малша үгтай һэн тула ажал дээрээ дүршэнхэй хүн ааб даа. Нүхэр Хандуев совхоз соогоо түрүүлэн арендынэ подрядай гуримаар ажалаа эрхилдэг болонхой. Хабар 30 гектар газар хахалжа тариһан юм. Намартаа тэдэнһээ 20 тонно ороохо сохижо абаа, һолоомоншье яһала һайнаар хуряагдаа. Арендатор зундаа 500 центнер үбһэ сабшажа һүрилһэн юм. Совхозһоо бага зэргэ зеленко худалдажа абанхай.

Нүхэр Хандуев бухыдөө 228 центнер нэмэлтэ шэгнүүри абаха ёһотой байгаа. Мүнөө түсэбөө дүүргэнхэй. 150 үнеэнһээ 124 тугал абтаад түлжүүлэгдэжэ байна.

Б. Ц. ДОРЖИЕВА.

Яруунын район.

ТҮСЭБӨӨ ДҮҮРГЭЖЭ

Иисэнгын совхозой Баян-Гол гэдэг газарта М. Б. Хандуевай гүүртэ оршодог. Матвей Будаевич малша үгтай һэн тула ажал дээрээ дүршэнхэй хүн ааб даа. Нүхэр Хандуев совхоз соогоо түрүүлэн арендынэ подрядай гуримаар ажалаа эрхилдэг болонхой. Хабар 30 гектар газар хахалжа тариһан юм. Намартаа тэдэнһээ 20 тонно ороохо сохижо абаа, һолоомоншье яһала һайнаар хуряагдаа. Арендатор зундаа 500 центнер үбһэ сабшажа һүрилһэн юм. Совхозһоо бага зэргэ зеленко худалдажа абанхай.

Нүхэр Хандуев бухыдөө 228 центнер нэмэлтэ шэгнүүри абаха ёһотой байгаа. Мүнөө түсэбөө дүүргэнхэй. 150 үнеэнһээ 124 тугал абтаад түлжүүлэгдэжэ байна.

Б. Ц. ДОРЖИЕВА.

Яруунын район.

АНГИРАЙХИД ХЭЛЭҺЭНДЭЭ ХҮРЭХЭ

«Прибайкальский» совхозой Мостовкын һу һаалиин фермын һүүлээр «Зырянский» совхозой Ангирай фермын коллектив гурбан мянгатанай хилэ һаяхан дабажа гараһанаа элидхэбэ. Иигэжэ эндэхи малшад, үхэршэд, бусад худэлмэрилэгшэд 1988 оной дүнгөөр «Гурбан мянгатанай фермэ» гэһэн үндэр нэрэ эзэргээ байгша ондо дахинаа батадхажа шадаба гээшэ.

Ажалай иимэ үндэр амжалтын тэдэнэртэ хүнгэхэнөөр хүрэжэ ерэгүйнь элитэ. Зунай һарануудай туршада ган гасуурай болоошье һаань, Ангирай фермынхид валова олзо оршоһоо салин хүлһэеэ абадаг, ажахын тоосоогоор худэлдэг гуримда ороходоо, үнеэдэйнгээ ашаг шэмыень улам дээшэлүүлхые оролдоһон байна. Иимэ гурим фермын бухы гэшүүдэй һанал бодолыень тад ондоо болгон хубилгаа. Эдэнэр һу һаали дээрэлүүлхын түлөө бухы арга шадалаараа оролдоо.

Ажахы дотороо дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ энэ фермын залуу һаалишан Любовь Чумакова нёдондонойхидол адлаар онсо шалгаржа гараһан байха юм. Тэрэ жэлэй эхинһээ хойшо үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 3300 килограмм һу һаажа, дүй дүршэлтэй малшан боложо ябаһанаа хэрэг дээрээ харуулжа шадаба. Һаалишад Т. Н. Элоян, Т. И. Сафьянникова гэгшэд бүри һаяхан гурбан мянгатанай клубай гэшүүдтэ кандидадуд болоо. Эдэ нухэднай нёдондо жэлдэ баһал иимэрхүү үрэ дүн түлөлеһан хүнүүд гээшэ.

Энэ ажалша коллектив эдэ
удэрнүүдтэ һу һааха жэлэйнгээ
даабари дүүргэхын тулөө тэм
сэлдэ хам оролсонхой. декабрь
һара соо үнеэдэйнгээ һу шэ
мыень нэмээхые оролдон худ
дэлжэ ябана. Ниитын малай
үбэлжэлгын үедэ һу ехэрэ абаа
даг дүй дүршэл тэдэнэртэ бии
гээшэ. Эдэнэр үнгэрһэн но
ябрь һарада дүн хамта 320
центнер сагаан эдээ үйлэдбэ
рилжэ, һарынгаа даабарин
113 процент бээлүүлһэн байна.

Н. ШАБАЕВ,

Прибайкалиин район.

Совет орон ДОТОР

ВЛАДИВОСТОК. Приморийн хизаарай түбтэ нээгдэһэн выставкэдэ Алас-Дурна хизаарай уран һэйханай өөрсэ янзын дурэ зураг харуулагдана. Гансашье мэргэжэлтэ шадабаритадай бэшэ, мүн һайн дуранай нэгэдэлнүүдэй гэшүүдэй бүтээлнүүдэй эндэ харуулагдажа байнаниинь һайшаалтай.

АЛМА-АТА. Ерэхэ жэлэй сентябрь һарада Казахстанай гэзэр дайда дээгүүр эб найрамдалай түлөө совет-американ аяншалга эмхидхэгдэхэ байна. Казахстанай эб найрамдал хамтаалга комитедэй, 35 найрамдалай совет жасын республиканска отделениин болон Америкын правительственна бэшэ «Эб найрамдалай түлөө улас-хооронды аяншалга» гэһэн эмхиин хоорондэ һаяхан энээн тухай хэлсээгдэ гэр табигдаа һэн.

РИГЭ. Латвийн ниислэл хотодо Швеци хүрэтэр ниидэжэ, «ТУ-134» түхэлэй совет гайнер шэнэ авиалин нээбэ. Ригэ — Таллинн — Стокгольм — Ригэ гэһэн агаарай хүүргэ долоон хоногтоо хоёр дахин хүдэлхэ юм.

РИГЭ. «Энэрхы сэдьхэл» гэжэ бэшээтэй автомобильнуудаа Латвийн ниислэл хотын түбэй районуудаар харагдадаг болонхой. Ядуу тулюур байдалтай хүнүүдтэ дамжуулхын тула эдэ машинануудайлуудаа элдэб эд хэрэгсэлнүүдые тушаажа абадэг юм. Олониитэ ба санаартанай түлөөлэгшэд энэ үргэмжын хэмжээ ябуулга үнгэргэхэ үүсхэл гаргаа һэн.

ЛЕНИНГРАД. Обществын сюун ухаанай байдалые һэргээн хүгжөөлгэдэ Ленинградай ба областийн соёлой худэлмэр

60 жэлэй ... ЭДҮҮДЭЙ ЭЛМЭРИ

АРАДАЙ ДЕПУТАДАЙ ОРОЛДОЛГООР

...спубликын олонхи ... хүн зон олоороо ... захыгаа эрхилдэг ... н заншалтай бай... ...ряадай 'автономито... демократийн ... СССР-эй арадай де... ...лда хүтэлбэрилдэг. ...н Нимбуевай асуул... ...нэрэй аша габьяа ...-эй ЦК-гай Аграр... а. Социалис Ажалай ... даагшын орлогшо ...атолий Петрович ...стян, РСФСР-эй Гу... , СССР-эй арадай ...опромой түрүүлэгшэ ...мби Базарович ... Дык гэгшэдэй манай ...ядай АССР-эй ... банай хэзргэзэр яба... ведэй депутадууд ... «Буряад үнэнэй» ун... ...маевич Цыренд... мэдээсээ һэмди.

Будаевич Ринчинов... ...зарһаа ерэһэн дээ... ...ад хүтэлбэрилэгшэ... ...лтад округой хүдөө ...л аргаар ажахынуу... ...нөө үеын байдалтай ...бэрилдэг байха юм... ...байхадаа, нүхэр Ним... ...дэнэрэй ... хүтэлбэ... ...таламжа эриһэн ба... ...лективуудтэ ... хүдэлм... ...дэнэтэй байһанине ...д өөһэдөө үүсхэл г... ...эмдэглээд, мүн ша... ...ёон байгуулха ябаг... ...ээрээ туһа хүргэхэ ...шахуу хүнүүд хаб... найдуулаад бусаа ... байна. ... үдэрнүүдтэ арадай ...удөө ажахын артел... асуултын бодото ...й гурим нариннаар ... бэлүүлэгдэһэн тухай ...козууд мүнөөдэр та... ...гаа баяртайгаар мэ... ...рун хэрэгтэйб гэжэ ...ни.

...гэнь мэдэжэ байда... ...энэ шухала хэрэгэй ...нэргэ материальна ... ябадалтайгаар бу... ...а гадуур ажалай ... уншагшадта дэлгэ... ...оалтын гуримыень... ... хөөрэхэдэ, һонир... ...пхе, социальна тала... гэжэ һананаб. ...ньень баримталха ... СССР-эй арадай депутат ...ха хэрэгтэ анхар... байхадам, һунгагшадай ...даг. Колхознигуудт... шухала захяа намда ...ажахынгаа хэрэгтэ ... Зүгөөр эдэ бүгэдые ... саашаны социаль... ...ндань бэелүулхэнь, ...ическа хүгжэлтэдэ... ...хэлэхэдэ, бэлэн бэшэ ...адаг болонхой. Эдэ... ...юм. Тиимэнээл түбэй ...уд жэшээгэ Уставт... нютагаймнай хүдөө ...гулан, колхознигуудт... бүхыдэнь хүгжөөхын ...болон бригадын, ... гэтэй мунгэ зөөри ...нүүдэй, үйлэдбэрин... ...абаха гэһэн зорилго ...вленнүүдэй совет... ...абяа һэм. Тиимэнээ ...ануудые саг соонь... Министрнүүдэй Сове... ...дэг байха юм. Ти... ...үүлэгшэ нүхэр Рыж... ...анда хабаадагшад... ...ингоо ажабайдалд... ...ээдэ байһанаа элиг... ...эшэ.

...эл иимэ эрхэ бай... ...ргаа эрхилбэл, ам... ...гүй туйлаха, зорил... ...э, экономикоёо ... ...а байна ха юм. ...хозууд совхозууд ...рининь дээрэб, ал... ...тайб гэдэ зэрэ... ...ө үзэхэдэ, минии ... колхозууд үрэ д... ...э нэгэ багa урдуур... ...эшэ ха. Үйлэдбэрил... ...родукциие нэгэ хүн... ...дэ абаад харабал... 6,5 мянган тухэрэ... ...элхоздо 6,8 мянган ...ргтэйэн болоно. ...роцентээр дээшэ... Бэрнин фондын нэг... ...совхоз 43 мян... ...эци гарганһаань... ...мүнгэнэй продукц... ...илһэн байна. Энэнь ...нһоо 9.3 процен... ...поно.

...е хүнүүд колхозуу... ...ошохоёо болинхой ...йн.

...е ажахые эрид с... ...гжөөхын тула ажахы... ...н, зөөри эдлэлгэн... ...ын онол арганууд... ...хэ шухалада тоолд... ...ССР-эй ЦК-гай мар... ...н) Пленумэй шидхэ... ...дотор энээн тушаа... ...гдэнхэй гээшэ. СС... ...н тухай Хуулинин п... ...н Арендэ болон Га... ...СР Союзай ба сою... ...иканууудай Хуулин... ...эһэ һууринуудай п... ...й баталагдан абта... ...й ороходонь, ажал... ...й урагшаа даб... ...тэ. Хүдөө ажахы эр... ...бүхы янзын ту... ...ол арганууд хоор... ...грысэн хэрэглэгдэ... Зүгөөр минии ha... ...ое ажахын үндэн... ...хамтын ажөхынуу... ...бата һууриие эзэ... ...ажаггүй. Мунөө ... ...рэ колхозно байгу... ...жэшэхэ нагэшье та... ...н үгы гэхэдэ, ал... ...й. Энэмнай хубил... ...гэдэ хамсыгее шам... ...ийрын жэлнүүдтэ с... общественн хэрэгт... ...дай бии байһан ар... ...нуудаа, арга шад... ...лэхэ байһандань б... ...йданабди. Тиимэнэ... ...ые шүүмжэлһэн... ...ха.

И. ЗАНГЕЕВ,
Буряадай АССР-эй ... республиканск... ...дэй түрүүлэгшин...
Орлогшо.

...эрхүү үрэ дүн тур... ...үүд гээшэ.

...лша коллектив эд... ...ну һааха жэлэйнгэ... ...үргэхын тулее тэм... ...ролсонхой, декабр... ...үнөөдэйнгээ ну шэ... ...эхые оролдон хэ... ...на. Нинтын мала... ...үедэ ну өхээр аб... ...ршэл тэдэнэртэ бэ... ...нэр үнгэрһэн но... ...е дун хамта 32... ...гаан эдээ үйлэдбэ... ...рынгаа даабарие... ...безелүүлһэн байна.

Н. ШАБАЕВ.

...ийн район.

...ан номууд болон ...дһаа бүридхэгдэ... ...жэдэ эдэ номууд

...К. «Комсомольск... ...тын Ленинскэ ком... ...рэмжэтэ заводой ...уд партийна тул... ...и хубие элүүрые ...мхи зургаануудта ...нидхэбри абанхай. ...бэрийн 3 процен... ...гөө мэдэлээр хэ... ...партийна орга... ...эрхые хэрэглэн... ...згшэд шуһа юулэ... ...бэрилгада мянга ... дамжуулаа. Өө... ...сомолка» нэгэдэ... ...фабрикын, бусад ...й коммунистнуу... ...эдэй жэшээгээр ...дамжуулаа.

...ков, тэрэнэй нэгэдэхи орлогшонор нүхэд Воронин, Никитин гэгшэдтэй, мүн һүүлдэнь КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Советэй Түрүүлэгшэ нүхэр Горбачевтой 15 минутын туршада Үүлзахадаа, энэ асуудалаа тэдээндэ табихадамни үрэ гараагүй һэн.

Һайнаараа хөөрэлдэхэдэ, юумэншье бүтэхэгүй байна гэжэ бодоод, аграрна секторһээ СССР-эй арадай депутадуудтай нүхэр Горбачевой үнгэрэ... ...һэн зублөөн дээрэ Шэтын областийн, тэрэ тоодо Агын округой экономическа, социальна талаһаа тон ахирхан байдалтай байһан тухай хэлээшьень тэмдэглээд, өөрөө ерэжэ, эдэ бүгэдые харахыень тэрээндэ дурадхаһан байнаб. Энээнэй һүүлээр нэгэ хоног үнгэрөөд байхада, И. К. Капустян, В. Г. Кулик бидэ гурбанһаа бүридэһэн комисси байгуулагдажа, округтомнай эльгэгдэзэ һэн,— гэжэ нүхэр Нимбуева һаяхан үүлзахадаа, хөөрөө бэлэй.

Тус комиссиин ошоһоной һүүлээр өкргүйсэдкомой түсэблэлгын-экономическа управлени нютагайнгаа хүдөө ажахын мүнөөдэрэй байдэл үшөө дахин шэнжэлээд, тусхай тобшолол хэһэнэй удаа, тусхай хүнүүдые албанай хэрэгээр Москва хото эльгээгээ һэн. Тодорхойлбол, Агын, Могойтын, Дулдаргын районуудай райгүйсэдкомой түрүүлэгшэнэр, мүн округүйсэдкомой түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Дашанима Одонович Аюров гэгшэд СССР-эй арадай депутат Ц. Нимбуевай эриллые бодото дээрэнь бэелүүлэлсэхэеэ ниислэл хото ошоһон байна.

— Нэгэдэхеэр, бидэ хүдөө ажахын продукци өөһэдтөө болбосоруулха предприяти байгуулха хэрэгтэ туһаламжа эреэ һэмди. Хоёрдохоёр, харгы заһабарилгын ажалда, гурбадахяар, Ононой эрьеын малшадай бүусануудта электрын эльшэ хүсэ оруулха таладанай туһалхыень түбэй дээдын органуудта хандабабди,— гэзэ тэрэ хөөрэлдөөгөө үргэлжэлүүлээ бэлэй.

Манай арадай депутат Цырен Нимбуевич Нимбуевай тон ехэ анхарал оролдолгын ашаар, тэрэнэй сэхэ хабаадалгатайгаар Россин Гүрэнэй агропромой тушаалта нюурнууд манай эриллые хангалтатайгаар анхаралаа юм. Тиигэжэ 4 удэрэй туршада үргэлжэлһэн хүдэлмэрнин эсэстэ һанаһандаа хүрэһэн, һарбайһанаа абаһан байнабди,— гэжэ округүйсэдкомой түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо нүхэр Аюров хөөрэбэ.

Бүхыдөө округой хүдөө ажахы хүгжөөлгэдэ ерэхэ жэл 43 миллион тухэриг мүнгэн һомологдобо. Харин гүрэнэй һомололгоор 1990 ондо ороймдоол 15 миллион тухэриг мүнгэн округто эльгэгдэхэ байгаа бшуу. Гэхэтэй хамта барилга-хабсаралгын хүдэлмэри бэелүүлгэдэ хойто жэлдэ 26 миллион тухэриг мүнгэн һомологдобо. 1993 он болотор энэ хэрэгтэ 80 гаран миллион тухэриг мүнгэн һомологдохо юм ха. Ага, тосхондо мяханай комбинат барилгада энэ мүнгэн зөөри хэрэглэгдэхэ. Хүргэнэн мяха хадагалдаг Үреөнэйн комбинадые үргэдхэхэ талаар манда мүнгэн зөөри хэрэгтэй. Тодорхойлходо, тэндэ 25 миллион тухэригэй колбасна болон бусад цехүүдтэ харинн гүрэндэ бүтээгдэһэн онцһожоруулга табигдаха юм. Сүүдхэдэ эндэ мяхаар хэгдэһэн 20 тонно продукци үйлэдбэрилэгдэхөөр хараалагдана. Холодильнигынь ганса 600 тоннын багтаамжатай байха. Энэ модуль мүн лэ манай арадай депутадай туһаламжаар асаруулагдаха болобо.

Хүдөөгэй ажалшадай байдал һуудал һайжаруулгада, барилгын материал, бусад хэрэгсэл хүдалдан абалгада РСФСР-эй Агропромһоо манда һомологдоһон мүнгэн гаргашалагдаха. Иигэжэ Ага нютагайхид эдэбхи үүсхэлтэй, мүнөө сагай эриллэдэ хэрэмэ депутадые засагай дээдын органдо һунгаһанай ашаар богонихон болзор соо тэрэнэй туһые бэе дээрээ мэдэрнэд.

Б. ГАРМАЖАПОВ,
манай корр.

...НИ БАРИСААМНАЙ ҮРГЭДЭНЭ

...ней Арадай Республи... ...руун-хойто хилэ шадар... ...винцинуудай ажалша... ...эдбэрилэн гаргадаг эл... ...ын эд бараанай, эдлэл ...лнүүдэй, эдэ хоолой ...үдэй бүхэхитадай хөөр... ...ыставкэ һаяхан Мон... ...хотодо эмхидхэгдэбэ. ...нинин ажалшадай гар... ...эд бараан, эдлэл хэрэг... ...д, электрын эльшэ хү... ...хүдэлдэг машина, техни... ...эд табигдаһан байгаа.

...модоной ажахын «Заолес» нэгэдэлэй булэг ...эрилэгшэдтэ тиишэ ошо... ...энэ выставкэ һонирхон ...а зол тудаба. Бидэ дүр... ...удэрэй туршада эртэ үг... ...ее эхилээд, боро хараан ...тор 12 павильон соогуурнь ...д, эндэ табигдаһан бүхы ...ө үзэһэн, хараһан бай... ...м.

...адай хилэ шадархи хур... ...овет область, хизаар бо... ...автономито республика... ...ой модоной ба бусад ...ССР-эй ЦК-гай мар... ...налбариин хүдэлмэрилэг... ...шэдые выставкэ эмхидхэгшэд урижа, үйлэдбэрилэн гарга... ...жа байнан эд бараагаа, хубсаһа хунараа, сүүлэй хоолой зүйлнүүдые харуулһан байна юм.

Элдэб хубсаһа хунар, гутал, нэхэмэл зүйлнүүд болон бэшэшье олон юумэн һайн шанартай байһаараа шалгарна. Сэхыень хэлэхэдэ, мүнөө Хитад ороной оедолшод муу шанартай юумэ гаргаха аргагүй. Юундэб гэхэдэ, олон мянган хүн зон кооперативуд боложо, өөһэдынгөө шадалаар ехэ, һайн шанартай юумэ үйлэдбэрилжэ, наймаанда гарга... ...худалдаагүй һаа, хоолойгоо тэжээжэ шадахагүй байһанаа ойлгоно бшуу.

Тиин тэдэнэр өөһэдыгөө болон суглаа хүдэлдэг нүхэдөө һайнаар хангахын тула унаһан малгайгаа абангүй хүдэлжэ байна. Мүнөө Хитадай гүрэндэ эд бараан, эдеэ хоолой зүйлнүүд элбэг баян лэ. Үйлэдбэрилэн гаргадаг эд бараанинь хүн зоной салин хүлһэндэ орходоо хэдэ дахин ехэ. Ушар иимэһээ хүдөө нютагуудта хүдалдагдаха юумэн угаа элбэг.

Һайнаар хүдэлдэг хүнэй салин хүлһэнэй 120—140 юань болодог байгаа һаань, элдэб янзын эдлэл хэргэсэлнүүд үшөөл үнэтэй байнаар. Хэрбээ велосипед худалдажа абаха гэбэл, 300 юань хэрэгтэй. Тиимэнээ тэрэниие абахын тула хөөр һараһаа үлүү саг соо хүдэлхэ хэрэгтэй.

Хэды шэнээн ногоон эдеэн хүдалдагдна гээшэб! Үйлсөөр ябаад харахада, айл бүхэн ногоон эдеэ худалдана юм гү гэхээр. Жэшээнь, 3—4 килограмм татаха нэгэ арбуз манай мүнгөөр 25—30 мүнгэтэ болоно. Мяхан, кондитерска зүйлнүүд үнэтэйшэг. Эдэ бүгэдые бага багаханаар, тобшолбол, хахад килограммаар багсалаад, худалдажа байха юм.

Элдэб янзын радиоприемнигууд, магнитолонууд, хөөрэлдөө бэшэжэ чаха аппарадууд, бусад элдэб зүйлнүүд тон үнэгүй байна. Тиимэнээ эдэ бүгэдые худалдажа абаха туһай хэлсээ баталжа болоно.

Хитадай Арадай Республика манай гүрэнһөө барилгын модо, хюрөөдэмэл материалнуудые, түлеэ, холтоһо, элһэ, шулуу ба бусад олон юумэ өөһэдынгөө эд бараагаар, эдеэ хоолой зүйлнүүдээр андалдажа абахые оролдоно.

Гэбэшье гэртээ ерэжэ, ураг...шаа һанаатайгаар хүдэлөөд, андалдаанай худалдаа наймаа хэхые һанаа һааш, элдэб эсын хаалтануудые урдашни табижархёод, яалдагша ааб гэжэ хаража һуудаг тусхай тушаалтад али олон лэ. Өөһэдөө ором дуримыень оложо, юумэ бүтээжэ шадахагүй аад, эдэ бүхы талаар ажал ябуулха гэхэдэшни, бэрхэшээл түбэгүүдые ушаалтадшье дайралдана.

Юрэдөөл, мүнөө хүршэ Хитад оронтоёо холбоо барчсаагаа улам һайжаруулжа, нэгэ нэгэндээ туһалалсан, ураг...шаа дабшахаар болоо хэбэртэй. Үнэгэрһэн 15 жэл соо Хитад ябагаад иимэ хүрдан тургөөр дабшааб гэхэдэ, нэн түрүүн амжалтатай һайнаар хүдэлөө, хоёрдохёор, али бүхы оронуудтай ашатай туһатай холбоо барисаа тогтоогоо.

Хитад орон соогуур аяншалхадаа, миин ябажа байһан нэгэшье хүниие харахагүйш, ямар нэгэн юумэ заабол хэжэ, һалиржа ябаха. Үглөөнэй үүрээр поли дээрээ гараад, үдэшын боро хараан болотор хүдэлдэг заншалтай. Ямар зохидоор, гоёор элдүүрилэгдэжэ, ашаглагдажа байһан полинууд харагданаб даа. Гараараа газараэ хахалаад, таряа тарина, эндэһээ үндэр баян ургаса хуряажа абана.

Онсо юумэниинь юуб гэбэл, томонууд машинануудшье, тракторнуудшье харагдахагүй юм. Зүгөөр, эльжэгэ хулэлэһэн хоёр мөөртэй бишыхан тэрэгэдэ һууһан хүнүүдые хаа хаанагүй хаража болоно. Эльжэгэн хадаа хитад зондо ехэл ашатай туһатай амитан, түрүүшын үнаань болоно бшуу.

Ураг...шатай һайн ажалаараа алдаршаһан, амжалтатайгаар хүдэлжэ байдаг хитад арадтай хани барисаагаа бэхижүүлжэ, бата найдамтайгаар, үнэн сэхээр хүдэлхые, ажаһуухые оролдохо өөһотойбди.

Ц.-Б. ДАШИБАЛОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: хитад тараваша...

Авторай хото.

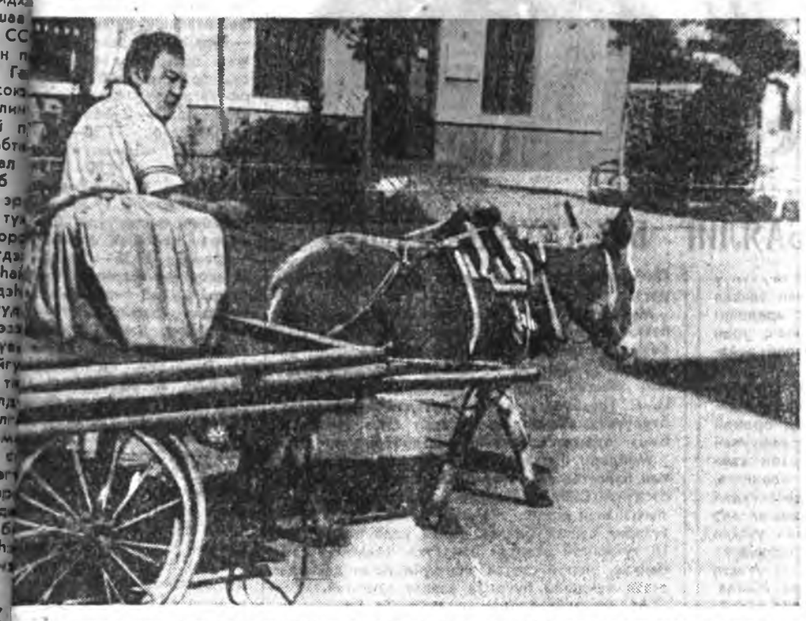

ТӨӨРИГДЭҺЭН ХУБИ ЗАЯАН

Хүн ба үе саг

МҮНӨӨ тэрээн тухай мэдэхэ хүнүүд үсөөхэн үлэнхэй. Юрэдөөл, түрэл түтимүүдынь, дүтынь хүнүүд мэдэхэ байха. Дамдин Цыденогой хушэр хүндэ, бэрхэшээл түбэгтэй хуби заяан Сталинда һүгэдэн шүтэлгын үе саг соо холбоотой юм. Тэрэ тиимэ ехэ ажал ябуулагша байгаагүй, юрын хүдэлмэрилэгшэ гэжэ тоологдодог һэн. Иимэ үршэг түбэгтэ дайралдаагүй һаа, тэрэ үе сагтаа хүрэмэ нэрэ хүндэтэй хүдэлмэрилэгшэ болохоошье магадгүй бэлэй. Яаба хээбэшье, хоридохи онуудта, гушадахи онуудай эхиндэ тэрэ энээн тээшэ дабшажа ябаа. Тиихэдэ түрэл Агынь үргэн талада хүн зон тэрэниие һайн мэдэхэнээ гадна, бэлиг шадабаритай хүдэлмэрилэгшэ гэжэ тоолодог байгаа. Нютагайнгаа али бүхы үйлэ хэрэгүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаададаг һэн. Тэрэниие дэбжүүлдэг бэлэй. Тиимэ хүнүүд һаял хада тогтоогдоһон Совет засагта тон хэрэгтэй байгаа.

Цыдено Дамдин Цыденович 1898 оной декабрийн 25-да Забайкалийн губернийн Агын инородческо управын Шандалийн Булагай Буйлоөөһэтэ нютагта (мүнөө Шэтын областийн Агын Буряадай автономито округой Дулдаргын районой Шандалийн сельскэ Совет) үгытэй малшанай бүлэдэ түрэһэн юм. Эсэгэнь Дамбын Цыден (нютагайхяар Борын Сэдэн)—1864 ондо, эхэнь Тэрбын һама 1869 ондо түрэһэн нэмтартай. Эхэнь арбан нэгэн хээли болоһон байгаа. «Абамни һургуулида һураагүйшье һаа, монголоор, түбэдөөр яһала үзэг бэшэгтэй хүн һэн. Тиимэнээ «нураһан — далай, һураагүй — балай» гэһэн буряад арадай оньһон үгые ходо ходо дабтадаг бэлэй. Эсэгэдээл адли, би табатайгаа гэртээ монголоор, мүн түбэдөөр уншажа, бэшэжэ һураа һэм» гэжэ Дамдин Цыдено тэмдэглэл соогоо бэшэһэн байдаг.

...Түрүүшүүлэй тоодо тэрэ комсомолдо орожо, уданшьегүй түрэл нютагтаа комсомолой үүр толгойлбо. Тиигэжэ эзлуушуудай ёнотойл хүтэлбэрилэгшэ болоо һэн. Уданшьегүй өхэшүүлэй дунда үзэг бэшэгүйдэлгыо усадхаха хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаба. Хүдөө нютагуудаар ябажа, үзэг бэшэгүйдэлгые усадхаха пунктнуудые эмхидхэһэн, өөрөө багшалһан, нютагай партийна организацин бусад даалгабринуудые дүүргэдэг байгаа. Үзэг бэшэгтэй хүн байһан дээрэһээнь тэрэниие аймагай «Хамтын ажалшан» газетын редакторраар томилбо. Ажал дээрээ хүдэржэжэ, дүй дүршэлтэй болоһон байгаа. Эгээл энэ үе хүшэр хүндэ байһан юм. Шэнэ байдал зохёохо хэрэгтэ Дамдин Цыдено эдэбхитэйгээр, эршэмтэйгээр хабаадажа, тэрэниие эльгэгэнэн лэ гаартань бүхы хүсэ шадалаа, бэлиг шадабаряа элсүүлдэг бэлэй.

1924 ондо нютагай залуушуулай дундаһаа түрүүлэн Улаан Армиин эзэргэдэ һайн дураараа орохо гэһэн шиидхэбэри абаа һэн. Урда тээнь буряад хубүүдые армиин албанда татадагүй байгаа бшуу. Иимэ хүүли Буряадай АССР-эй Соведүүдэй хоёрдохи съезд дээрэ абтаһан юм.

Цыдено энэ жэлдэ Табадахи Кубанска морин сэрэгэй дивизидэ сэрэгшээр һайн дураараа абтаа һэн. Түрүүшээр хушэр бэрхэшээлтэй һааб даа. Гэбэшье тэрэ бүхы бэрхэшээл түбэгүүдые дабажа гараа. Уданшьегүй энэ хубүүнэй оролдосотой бэрхэ, түбһэндэ уридша байһые ударидагшад адаглаа һэн. Тэрээндэ али болохоор туһалжа, взводой командираар томилбо. Коммунистнуудай эзэргэдэ абаба. Хэдэхэн сагай үнгэрхэдэ, үндэһэн зонһоо бүридүүлэгдэһэн сэрэгэй бүридэлнүүдэй командирнуудые бэлдэхын тула һураласалай эскадрон байгуулагдаа һэн. Тус эскадрон гансал буряад залуушуулһаа бүридүүлэгдэһэн байгаа. Эдэнэй олонхид ородшье хэлэ мэдэхэгүй, сэрэгэй уставай эриллэнүүд тухай юушье ойлгохогүй. Цыдено эдэнэй дунда ехэ хүдэлмэри ябуулаа. Тэдэнэртэ гансал хүтэлбэрилэгшэнь бэшэ, багшань болодог һэн. Ород хэлэндэ, сэрэгэй албанда һургаха талаар ехэ юумэ хэбэ.

Бодото албаяа дүүргэмсээрээ, Цыдено албанһаа табигдаба. Залуу коммунистын түрэл нютагтаа бусажа ерэхэдэнь, таряашадай үмсын ажахые хамтаруулжа, газарай реформо бэелүүлжэ захалаа һэн. Эдэ бүгэдэ олонхидто шэнэ, хүшэ хүртэшэгүй шахуу байгаа бшуу. Худөө нютагуудта хани халуун, үгэ буляалдаата суглааануд үнгэргэдэжэ, эдеэ хоолой зүйлнүүдые гүрэндэ худалдаха талаар даабаринууд тэдэнэртэ үгтэхэ. Худөө нютагта хамтын ажалые нэбтэрүүлхэ хүдэлмэри үргэнөөр ябуулагдажа байгаа. Бүхы юумэн даралтай түргэнөөр, ехэл мэгдүүгээр бэелүүлэгдэхэ. Һүүлээрнь нюдарган баяшуулые сүлэжэ захалба. Дүнда шадалтай хүнүүдшье тэдэнэй тоодо оруулагдаа һэн.

Иимэ эрхэ байдалда хүгжөлтын эршэ дэлисэдэ бэеэ зүрюугээр табихын аргагүй байһан юм. Дамдин Цыдено партиин гэшүүн байһан туладаа хүгжэлтын урасхалда туугдабашье, гүнээгы сэдьхэлэйнгээ оёорто али бүхы юумэндэ һэжэглэдэг байба. Тиигэбэшье бүхы эдэбхитэдэй бэелүүлжэ байһан хэрэгтэ эуришэхын аргагүй бэлэй. Ороной дээдэ тушаалта хүтэлбэрилэгшэдэй, тусхайлбал, Сталинай заабаряар лэ иимэ үйлэ хэрэгүүдэй бэелүүлэгдэжэ байһые ойлгодог һэн. Тиин «Амжалтануудпаа толгойгоо эрьелгэ» гэһэн тэрэнэй статья хэблүүлэн гараа бэлэй. Амжалтануудай түйлагдажа байгаа хада бүхы юумэн хэм соогоо ябана гэжэ һанахаар һэн...

Уданшьегүй партиин областной комитет эдэбхитэй комитедэй түрүүлэгшэ байха үедөө колхозой адууһа мал хорлоһон, Советскэ Союзда зүрюу номнол хүн зоной дунда ябуулһан байгааш гэжэ тэрэниие гэмнээ һэн. Хайра гамгүйгөөр сохидог, хардалга гүрдэлгэнүүдые хэдэг бэлэй. Эдэ бүхы хэнээлтэнүүдые дабажа гараа. Эдэ хархис шунахай алууршадай хараһаар байгар үхөөшье һаа, гэм зэмэгүй аад, эзэмэтэйб гэжэ худалаар мэдэрхэгүйб гэжэ бодомжолдог арай-шамай татана, хэлэниинь ээдэлдэнэ. Хараха янзада, олоной аша туһада ехэ юумэ эһэн энэ хүн алтан дэлхэй дээрэ удааншье ябахаяз болоо ха даа гэжэ һанахаар байгаа һэн. Иимэ алдар суутай хүнүүд туһай хэзээ нэгэтэ олониитэ һайн һайханаар дурсаха байха. Иимэ хүнүүдтэй жэшэбэл, бидэ байгаал юм бээзбди даа...

Сталинай, Ворошиловай, Вышинскиин нэрэ дээрэ Цыдено лагерьһаа гомдолнуудые бэшэһэн байгаа. Ямар үшар шалтаганаар шорон түрмэдэ һуулгаһыень элирүүлхэ гүйлтатайгаар хандаа һэн. Зүгөөр харюу үгтөөгүй.

Тиин эрхэ сүлөөдэ гаратараа, хулеэхэһээ ондоо юумэн үлэбэгүй. Одоошье удаан хулеэгдэһэн үдэр хүрэжэ ерэбэ, Хүндэ хушэр ажалайнгаа түлөө абаһан багахан мүнгэтэй Дамдин Цыдено түрмэһөө табигдаба. Тэндэһээ ондоо тээшээ гараха эрхэгүйгөөр Татарай АССР-эй Чистополь гэжэ мүртэй мэдэжэ бэшэ бишыкан городто ажаһууха ёнотойш гэ" һэн саарһатай хүндэ ямар эрхэ сүлөө байхаб даа. Иимэ гуниг гашуудалда ээлэгдэн һээр, тэрэ дүтэ шадар оршодог Котлас хото тээшэ алхалба. Советскэ Союзда фашис Германиин добтолһон тухай тэрэ замдаа дуулаа һэн.

Гайхалтай юумэниинь юуб гэбэл, иимэ мэдээсэл дуулахадаа, тэрэ юундэшьеб ехээр һанаагаа зобобогүй. Дайнай эхилээ хада намайе армиин албанда татаха байха гэжэ бодомжолоо ха. Фашистнуудтай дайлалдахяа ошохоб. Хэрбээ амиды мэндэ үлөө хадаа Эхэ оронойнгоо эрхэ сүлөөе аршаһан хамгаалһан бусад хүнүүдтэй хамта нютагаа бусаха эрхэтэй болохоб гэжэ досоогоо сэдьхэб. Тиигэбэл арадай дайсан гэжэ хэншье хэлэхэеэ эүрхэсэхэгүйл. Фронт мордохоі хэрэгтэй.

Котласто ерэхэдээ баярлаба. Юундэб гэхэдэ, нютагай почтын отделенидэ тэрэнэй нэрэ дээрэ 300 тухэриг эльгээгдэһэн байба. Лагерьһаа табигдаһан үдэртөө Цыденогой эльгэнэн телеграммада харюу болгожо. Жэгжэд ахайнь эльгээһэн байгаа бшуу.

Дайнай үеын хушэр хүндэ харгы замуудаар тэрэ арайшамай сүлэлгынгөө газарта хүрэжэ ерэбэ. Чистополь хотын милициин отделенидэ ерэхэдэнь, тэрэниие хүйтөөр угтаа һэн. Сүлөөдэ гараашьа һаа, Совет засагай дайсан зандаа үлэнэшэ гэжэ тэндэ тэрээндэ мэдүүлбэ. Илангаяа түрүүшын үдэрнүүдтэ гэр байра бэдэрэн, хаана нэгэ тээ ажалда орохые оролдон, нилээд зобоһон, тулиһан юм. Бүхы юумэн тэрээндэ буруу хараһан шэнги байба. Тезд шорон түрмэнөө табигдаһан хүниие хэншье гэртээ байлгаха дуратай байхаб даа. Иимэ хүнтэй нэгэ үнээ дорогажаһуухань аймшаттай ха юм. Ажалда абажа үгэбэгүй. Арадай дайсан гэгдэжэ, 58-дахи статьягаар сүүдлэгдэһэн байгаа бшуу. Иишэ тиишэнь эльгээхэдэнь, «ажал үгы» гэжэ харюусаха.

Нилээд удаан саг соо зобоһон, тулиһанайнгаа һүүлээр Цыдено ганса бээ нэгэ эхэнэрэйдэ байрлаба. Чистополин хирпиисын заводто шабар малтагшаар хүдэлжэ захалаа һэн. Эгээл энэ үедэ эхэ нютаһаань сэдьхэл хүдэлгэмэ, һанаа зобоомо, гуниг гашуудалта мэдээсэлнүүд ерэхэ: эхэнь, һүүлээрнь ахайнь наана бараба. Һамганиинь хадамда гаража, ори ганса хүбүүень ондоо хүнэй нэрэдэ оруулһан байгаа. Хушэр хүндэ, үршэг түбэгтэ үйлэдэ дайрагдажа, хуби заяанайнгаа иимэ хайра гамгүйгөөр, хэрээгы шэрүүнээр эрьехэдэнь, Цыдено ами голтойл хадаа амиды ябаа һааб даа. Хонжогдоһон, төөригдэһэн хуби заяан туһай ойндоо оруулхагүйн тула тэрэ бүхы сагаа ажалдаа зорюулдаг һэн. Тезд яаха гээшэб?! Юрэдөөл, ямар нэгэн аргаар фронт ошохые һанаашалдаг бэлэй. Энээниие хайшан гэжэ бэелүүлэлтэйб? Тэрээндэ буу эзбсэг найдахагү? Ушарынь юуб гэбэл, олонхидто тэрэ урдынхяараал арадай дайсач байгаа бшуу.

Нэгэтэ огто хулеэгээгүй байтарынь сэрэгэй комиссариад һаа дуудаһан саарһан тэрэнэ нэрэ дээрэ ерэбэ. Тезд энээнэй бодото байһанда Цыдено өбөһөөр этигэжэ ядаа һэн. Ар миин албанда татахын тул медицинскэ комисси гарахыень дуудаһан байгаа. Баярлеһандаа табилга абахяяшь мартажархёод, военкомат гүйжэ ошобо. Талаан болоходо тэрэ ажалайнь газарһаа дутхэнэ, оройдоол табан минутынь ябадалай газарта һэн.

Нюдэн...өө шэлтэй, наһата доктор бзеыень удаан саг со... али бүхы талаһаань шалгаг... үзөөд, толгойгоо һэжэрбэ. Х... жуу тээшээ болоожо, коми... сиин бусад гэшүүдтэй, вое... комтой удаахан саг соо хе... рэлдөө һэн. Бусажа ерээ... иигэжэ хэлэбэ:

— Залуу хүн, үшөө нэгэ ... ды саг соо хүлеэхэ болоо х... Иимэ бэетэй хүниие армиг... ябажа шадахагүй байнаб... Бэеэ һайжаруулха ёното... Тиигэбэл харана бээзбди.

— Би элүүр ха юмбиб, водто газар малтагшаар аж... ланаб. Удэрэйнгөө нормые процентээр дүүргэдэгби. Т... мэдээ намайе юундэ тунх... гаа тулюур гэхэ болоо х... та?— гэбэ Цыдено.

— Тамир тэнхээгүй, һ... бэетэй байнат,— гэжэ док... мэдүүлбэ.— Заабариин ёно... иимэ хүнүүдые армиин алб... да абаха ёнотойбди.

Һүүлээрнь дуудаад, вра... комисси удаан саг соо зуб... һэнэйнгээ һүүлээр армида... ба хэхыень зубшөөбэ. Э... Цыденодо ехэ ималта бо... һэн.

К. МАЛАНО
партиин, ажалай ба дайн... ветера...

(Түгэсхэлынь хожом гар...

АШАТАЙ ТУҺАТАЙ УУЛЗАЛГА

ВАШИНГТОН. Совет хүтэлбэрилэгшэ Михаил Горбачевтой Мальтын эрьедэ хэнэн тусхайта бэшэ уулзалга «али бүхы талаар тон шухала удха шанартай байна», Европодо юрын буу зэбсэгүүдые хороохо талаар «ураг...шаа дабшаха байһандаа эрид шидэнхэй байһанаа мэдүүлнэбди,— гэжэ США-гай президент Джордж Буш Сагаан байшан соо байрладаг баруунай мэдээсэлэй агентствэнүүдэй корреспондентнүүдтэй хөөрэлдэхэдөө мэдүүлбэ.

Хоёр ороной дээдэ тушаалта хүтэлбэрилэгшэдэй хоорондо ерэхэ зун США-да болохоёо байһан уулзалга холын зайда хэрэглэгдэдэг ядерна ракетэнүүдээр американ-совет хэлсээ баталха арга олгохо аабза гэжэ этигэн найдажа байһанаа захиргаанай толгойлогшо мэдүүлээ. Тэрэ болотор США болон СССР стратегическэ ядерна буу зэбсэгүүдые хоёр дахин хороохо хэлсээ баталхын тула хүдэлмэреэ түргэсхэхэ ёнотой.

ГҮРЭНЭЙ СУГЛААНАЙ СЕССИ

БУДАПЕШТ. Венгриин Республикын Гүрэнэй суглаанай сесси хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлһээр.

Зүблэхэ зүйлэй гол шухала асуудалнуудай нэгэн — 1990 ондо бэелүүлэгдэхэ экономическа политикын талаар правительствин программын проект зүбшөн хэлсэгдэнэ.

Венгриин Республикын Госпланай түрүүлэгшэ Э. Кемэнеш Гүрэнэй суглаанай депутадуудан урда үгэ хэлэхдээ, сессиин үзэмжэдэ табигдаһан документ экономикын байгууламжые нарижуулан һайжаруулхын аша туһада тэрэниие зайхаха, арадай ажахын аша үрые дээшэлүүлхын тула эгээл таарамжатай эрхэ байдал байгуулха эрилтэ табина гэжэ тэмдэглээ.

Венгриин парламентын депутадуд олонхиин дуугаар 1990 оной экономическа политикын правительственна программын проектые баталаад, гэр байрын ажахые хубилгаха талаар правительствын дурадхалнуудые зүбшөн хэлсэжэ захалба.

ШЭНЭ ЖЭЛЭЙ АМАРШАЛГА

ЛОНДОН. Оршон ерэжэ байһан Шэнэ жэлтэй дашарамдуулан, М. С. Горбачевой амаршалгануудтай гоё һайхан открытка Великобританидахи СССР-эй посольствода дамжуулаг... Ядерна буу зэбсэгые хуряахын түлөө хүдэлөөнэй отделениин урдын 40 сэрэгэй алба хаагшад тэрэниие дамжуулнан байгаа. Бристолиин 1800 ажаһуугшад тэрэ тоодо городой лорд-мэр тэрээндэ гараа табиһан байгаа.

«Хэрбээ хүнэй таанадта айхабтар ехэ бэлэг барижа, бүмбэрсэг дэлхэй дээрэ амгалан тайбан байдал хангаха болоо һаань, таанад тэрээндэ имагтал һайниие хүргэжэ шадахат,— гэжэ урдын сэрэгэй алба хаагшадай нэгэн Джон Симпсон мэдүүлбэ.— Буу зэбсэгүүдые

ТОЛИ

САГААН ҺАРА, Сагаалган гэшэ буряад арад зоной хуушанай эгээл ехэ, эгээл хүндэтэй, хүн болгондо нэгэ наһа нэмэдэг, хүхюутэй, баяртай найр гэжэ бидэ мэдэнэбди. Сагаалган тухай бэ тэрэнэй удха ушар, еһо гуримай түүхэ тухай манай республикын газетэнүүдтэ һуулгэй жэлнүүдтэ тодорхой һайнаар бэшэгдэдэг болонхой. Тиимэшье һаа, мүнөө үеын залуу зон миин лэ дуулаһан, унша-һан тухайгаа мэдэхэ бэшэ, харич Сагаалганай ямар янзаар, хайшаа дуримтэйгээр үгтагдажа байһые мэдэхэгүй байна ха юм даа. Харин бидэ мэтэн 70 гаража ябаһан зон өөһэдөө үзэжэ, Сагаалганда хабаадажа ябалсаһан хадаа тэрэн тухайгаа һайн мэдэхэ байна бэзэбди даа. Тиимэһээ Сагаалганай бэлэдхэлдэ нэн түрүүн бидэнэй һанамжа байлсаха ёһотой гэжэ һанагдаха байна.

Энэ жэлэй ноябрь һарын 17-ной ба декабрь һарын 2 ой «Буряад үнэнэй» номернуудта ерэхэ жэлэй Сагаалгание үндэр удха шанартайгаар, үргэн гоё бэлэдхэлтэйгээр үгтажа үнэргэхын конкурс соносхогдожо, мүн республиканска газетэнүүдэй редакцинуудай ба эрдэмтэдэй үүсхэлээр «түхэреэн столдо» хөөрэлдэжэ, энэ һайндэрые гүрэнэй болгохо гэжэ дурадхаһаниинь ехэ эүб гэжэ тоолон һайшаанабди. Тиигээд буряад арад зоной Шэнэ жэлые — Сагаалгание гүрэн түрын һайндэр болгоһон тухай засагай дээдын зургаанай тогтоол гаргаха гээшэ тон зүб байна. Тиигээдшье Ази түбиин бүхы гүрэнүүд (Хитад, Монгол, Вьетнам г. м.) Шэнэ жэлэйнгээ һайндэрые — Сагаалгание гүрэн түрынгөө тогтоолоор эгээн ехэ үдэр гэжэ һайндэрлэдэг ха юм. Тиимэ тула бидэ Сагаалганда хуулин ёһоор тэмдэглэжэ, найрлажа байха ёһотой байгаабди.

Урда эртэ сагһаа нааша Сагаалганай бэлэдхэл хэдэн һара урид эхилдэг байһан гээшэ. Жэшээлхэдэ, Сагаалгандаа үмдэхэ гоё һайхан торго-дэмбэн дэгэл, хубсаһануудые оёхо, Сагаалгандаа унаха һайн жороо, хатартай моридуудаа зааһаха, гоё һайхан эмээл хазаараа бэлдэхэ, сагаан һарын дүүрэтэр хүрэхөөр сагаан эдеэ, мяха, бууза, хуушуур юумээ хэжэ үрдиҳэ гэжэ оролдодог байгаа. Мүн Сагаалган болотор бүхы ажал хүдэлмэрээ хэжэ дүүргэхэ. Урда сагта тиимэ ехэ бэлэдхэлтэй байгаа. Тэрээн лугаа Шэнэ жэлэйнгээ һайндэрые һайханаар, гоёор, баян бардамаар, зугаатай-наадатайгаар үнгэргэхын тула үшөө нэгэ иимэ һанамжанууд байна. Мүнөө жэлэй Сагаалган болотор хоёр һара шахуу саг байна.

Тиимэһээ иимэ дурадхал бии:

1. Сагаалган болотор хото хүдөөгэй өёдолой мастерскойнуудта, ательенүүдтэ гоё һайхан торгоор, хоргыгоор хуушанай маягтай аад, шэнэ янзын буряад үндэһэн дэгэл, хубсаһа, торгон оройтой, халюун, булган буряад малгай, һолонгын үнгэтэ утаһан бүһэ, **луушан** эрмэг гуталнууд гэхэ мэтые оёжо гаргаа һаа, хүн бүхэн, илангаяа залуушуул ехэ дуратайгаар абаха байгаа. Тэрэмнайл ёһотой шэнэ моодын хубсаһан боложо үгэхэ бэшэ гү?

2. Хото хүдөөгэй эдеэ хоолой, илангаяа малшадай арга боломжоор, амтатай сагаан эдеэнэй үйлэдбэринүүдые: һайхан тараг, айраг, үрмэ, хурууд, аарса, ээдэмэг-хөөрмэг, зөөхэй, сэгээ-хүрэнгэ гэхэ мэтын Сагаалганай дарагар һайхан табагуудые, эрхим амтатай һайн найлбаритай бууза, хуушуур, хонин төөлэйн 14 мушануудые хүн зоной үзэсхэлэндэ (выставкэдэ) табижа, хонин төөлэйе хүндэхэ буряадай ёһо гуримые харуулжа, худалдаа наймаае ехэ үргөнөөр дэлгэрүүлэ һаа, эгээ тэрэмнайл Сагаалганай гол шухала үндэһэн һуури боложо, хүн зониие баярлуулха, һонирхуулха ушартайнь мэдэжэ.

3. Урда жэлэй Сагаалганда самай нааданай багуудые үмдэһэн хүнүүд гараһан байна. Мүнөө энэ Сагаалганда мүн лэ тиимэ гоё һайхан баг, хубсаһануудые гаргажа, магазинуудаар табяа һаа, Сагаалганда хабаадагшад абажэ, карнавал мэтээр хандажа болохо байгаа. Илангаяа Сагаан үбгэнэй, Ногоон үбгэнэй, хоёр хохимойн (дүртэдэй), хоёр хүрин, хоёр ногоон азаринн (махаранза), хирээгэй, гаруудиин баг хубсаһа үмдэһэн хүнүүд наадандa хабаадаха юм. Тэдэнэй сам хатарай наадан, аяг аашые зүбөөр харуулжа шадаа һаа, ехэл һонин байха һэн. Илангаяа Сагаан үбгэнэй рольдо эгээл һайн артист клоун наадаха ёһотой. Сагаан үбгэн хөөргэтэй хамарай тамхие үбгэдтэ, ноёдто барижа, багахан мүнгэтэйгөөр бусаахадань, мүнгыень голожр, энеэдэ наада гаргадаг ушар байдаг һэн. Иимэ зүйлнүүдые конкурсын программада оруулаад, шангуудые тогтоогоо һаа, Сагаалганай найр наадан аргагүй һонирхолтойгоор үнгэрхэ һэн гэжэ һанагдана.

Нёдондо театрнуудта Сагаан һарын найр наадые олон хүн хаража шадаагүй һэн: билет хүртөөгүй. Тиимын тула мүнөө жэлдэ Сагаалганай найр наадые олон газарта олон дахин харуулаа һаа, ехэл һайн байха бэлэй. Илангаяа үбгэд хүгшэдтэ, үхибүүдтэ үдэрэй сагта харуулбал, таатай байха һэн.

Сагаалганай найрта район бүхэнһөө түрүү малшадые, түрүү ажалшадые урижа, конкурсдо, выставкэдэ хабаадалсуулаа һаа, бүри һонин байха һэн даа.

Т. МЕНЖИКОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

АЙРАГ ТАРАГАА ДЭБЭРҮҮЛХЭ

Сагаалган тухай һанамжа

1931—1933 онуудта япон милитаристнууд Маньчжурые эзэлэн абаад, Монголой Арадэй Республикын, манай Совет гүрэнэй хилэдэ дүтэлһэн гэжэ түүхэ гэршэлдэг. Тэдэнэр ехэ хүсэтэй, томо плацдарм тогтообо. Гитлерэй засаттаа ерэһэнһээ хойшо япон милитаристнууд Совет гүрэндэ эсэргүүсэн добтолдог болоо.

1939 ондо Монголой Арадай Республикада япон сэрэгүүдэй дайгаар добтолон ороходо, Халхын-Гол шедар болоһон хатуу шанга байлдаанда 32 мянган буряад хүбүүд, басагадай тоодо миниий үбгэн аба — Бадмаева Даба Будаевич ябалсаһан юм.

Миниий үбгэн аба 1916 ондо Ивалгын аймагай Олзон нютагта үгытэй Буда Бадмын бүлэдэ түрэгдэн байна. Буда Бадма гэшэ үгытэй хүн байгаа: хөөр-гурбан моритой, хорин-гушэн һаамхай үнеэтэй, зуу шахуу хонидтой. Орбогорхон ураса гэр соонь — арбан зургаан хүбүүд, басагадынь. Үбгэн абамни эгээл одхон хүбүүниинь һэн. Үбгэн абамни эртээнһээ, балшар бага наһанһаа ажал хэжэ һураһан: үхэр малшье хаража, адуулжа шадаха, модооршье, түмэрөөршье дархалжа шадаха, трактор, машинашье жолоододог.

Дүрбэн жэлэй туршада фашис Германитай үргэлжэлһэн шанга байлдаанай гал бурма соогуур сэрэгшэ үбгэн абамни ябажа гараа. Тиихэдээ хөөр дахин шархатаа һэн. Түрүүн хүнгэншэгөөр шархатаһан тула госпитольдо орожо арга-луулаад, үнишье болонгүй, дахин байлдаанда оробо. Хоёрдохёо хүндөөр шархатаад, хэдэн һара соо аргалуулжа гараад, гэртээ — Хурамша нютагтаа бусажа ерэбэ.

Дайн соо харуулһан шэн габьяагайнгаа түлөө үбгэн аба хэдэн олон медальнуудаар, Эсэгэ Ороноо хамгаалгын Дайнай II шатын орденоор шагнагдаһан юм.

Дайнай һүүлдэ Тохойн МТС-тэ трактористын мэргэжэлтэй болоод, түрэл колхоздоо тэрэ ажаллаа.

Миниий хүгшэн эжытэй — Буджаб Бальжиевнатаяа хоюулан 2 хүбүү, нэгэ басага хүлыень дүрөөдэ, гарыень ганзагада хүргэбэ. Эгээ ехэ хүбүүниинь Тимирязевай нэрэмжэтэ хүдөө ажахын академи дүүргээд, Ивалгада эрдэмшэнжэлгын институдта научна хүдэлмэрилэгшээр ажаллана.

Бага хүбүүниинь — миниий баабай, хүдөө ажахын институт дүүргээд, совхоздоо экономистаар хүдэлдэг. Басаганиинь нүхэртээ хонишоноор ажалладаг.

Дайнай ба ажалай ветеран мүнөөшье миин һуудаггүй. Миниий үбгэн аба һурагшадтай, нютагайнгаа залуушуултай тон нягта холбоотой. Залуу үеэнние хүмүүжүүлхэ талаар ехэ нүлөөлдэг. Миниий үбгэн абын, мүн бусадшье сэрэгшэдэй харуулһан баатаршалга үльгэр домог шэнгеэр һанагдана.

Үнэн сэхэ, ажалдаа үсэд миниий үбгэн аба намда ходоо байхан жэшээ боложо байдаг. Иимэ хүнүүд тухай дулаахан үгэ бэшэжэл байха хэрэгтэй гэжэ һанагдана.

Дарима БАДМАЕВА,
Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ БГПИ-гэй студентка, журналистикын кружогой гэшүүн.

МИНИИ ҮБГЭН АБА

Миниий үбгэн аба Сэдэнэй Сандэн гээшэ алгаша мүнгэшэ дархан байһан юм. Бидэнэр — олон тоото ашанар, эзэнэрынь нагаса абынгаа ураар бүтээһэн бэнэлиг, зүүдхэлээр мүнөөшье бэеэ шэмэглэжэ ябадагбди. Угалза хээгээр гоёогдоһон мүнгэн тобшыень хурьган дотортой сээжэбшэдээ хадан зүүнхэйбди. Нагаса абынгаа ямар уран дархан хүн байһыень шүлэг соогоошье бэшээ болэйб.

Үшөө нэгэхэн онсолон дурдаха юумэн бии: нагаса аба ехэ өөстэй үсөөн үгэ хүүртэй хүн һэн.

Миниий һургуулида орожо, үбэлэйнгөө түрүүшын амарадтада гараад, хүхюун юумэ һархайжа байхада, иигэжэ асуугаа бэлэй:

— Үзэг бэшэгээ танижа, хөлбожо, үнэжэ шадажа гүш? Үзэглэлөө түргэхэн гаргажа, шалабарна тоодиһогүйгөөр харуулаа һэн бэшэб.

Хабарынь нэгэдэхи классаа дүүргэжэ, хүсэд томо хүн болошоһон маягтай ерэхэдэмни:

— Зай, гоо бодолгодоо хэр эзэрэ һураабши? — гэжэ угтаба.

Тиигээд лэ тоонуудые оло олоорнь нэмэлгэжэ, удаа дараалан хороолгожо, юумын мэхэтэйгээр хубаалгажа, аргагүй өрөөгоор арьбадхуулжа һалаагүй. Сэхыень хэлэхэдэ, тиихэдэ нилэдгүй марган тээлмэрдэһэнээ мүнөөшье элихнээр: һанадагби. Бодолгын хэшээлдэ анхаанһаал бирагүй байһан хүм гэжэ сэхэ руунь хэлэхэ эргэтэйб.

Хохом хойно дурдан сэдьхэгдэ үзэхэдэмни, ямар хэмэр сэгнэлтэ абаабши гэжэ үдэр бурил шахуу асуужа һаладагүй аха зон бидэниие сэгнэлтын лэ тулөө нураажа ябана гэшэбди гэһэн эндүүтэйхэн һанал бодолдо баршаг багаһаамаа дэдхаан һургажархидаг байгаа хаш.

Хуушан монгол бэшэгтэй хүдөөгэй юрын үбгэжөөлэй асуудалнууд һуралсал хүмүүжүүлгын үндэһэн уг удхые зарим дэгэд дээрэлхүү һанаата зонһоо үлүү зүбөөр таажа шададаг байһыень гэршэлнэ бэшэ аа гү?

«ХОЁР—ГУРБА», «ХОЁР — НЭГЭ»

Худа ураагтаяа худагай хажуудa золгоод, худал үнэнөө хөөрүү хүхирүүгээр хөөрэлдэжэ, нилэдгүй сагаа гээһэнээ гэмшэн, матамал хуһан үргэбшэдөө хүнэгүүдээ тэнсүүлэн тэгнэжэ, гэр тээшээ түргэхэн гэшэлбэб.

Үглөөнэй хаахинама жабарай һуларан зөөлэрхэ хирээр тосхоной зон худаг тээшээ мал адууһаяа уһалхаяа субажа эхилдэг. Нютаг нутыгаа хамаг һонин эндэ дуулахаш: хэн хаана ошооб, хэзээ юун болооб, хэн хэнтэй хэрэлдээб, хэнтээ хэниинь һайдалдааб, сагай уларилай сагаан тала дайдаар ямархаанаар хубилха тээшээ боложо байһые таамаглан тэды хөөрэлдөөн заха хизаарынь үзэгдэхээ болин дэбэршэхэ даа.

Малайнгаа дал хорёо соогуурхие сэбэрлээд, буруутай үнеэгээ уһалхаяа худаг тээшээ дахин ошообоб. Тиигэхэдэмни хүн зоншье, мал адууһаншье худаг дээрэ үсөөбтэр болоһон байба. Ябаратай тиимэ ямаршье ажалгүй болоһон хэдэн үбгэд тэндэ ажам тэнюунээр ярилдана. Нютаг нутыгаа һонич һорьмой хэды май хэлсэнэбдий.

Болшээри тээшээ субаһан үнеэ хашарагуудые тэдэ малша нюдөөр шэнжэн хаража, өөстэй үсөөхэн аад, тон улаан голыень онохон үгэнүүдые хэлэнэд:

— Тэрээ тэрэ баруун-урагшаа субагша улаан-эреэн хоёр гурбануудшни үнөөхи Мунхымнай Ботынхнууд гү даа? — гэжэ нэгэниинь гаахаяа үни унтаршаһаншье һаань, дэмы дэмы һоросогооно.

— Тиимэ ха юм. Юун хуушынгөө мал адууһа танихагүй, юрэндэг лэ амитан гээшэ хаш даа. Харин буурадахадаа, хаартын жүнэ үнгэ алдагшагүйлши, шолмо даһаа!.. Түрүү тэрээхэн сэхэ урагшаа һульмиилгалдагша хоёр-нэгэнүүдш хэнэй адагуусан гээшэгшэб, юрэдөө?..

Эдэ үбгэдөөр наһан соогоо гэхээр элдэб ажал хүдэлмэридэ ябааб. Зундаа үбһэ сэбшалганда хэды удаа ябалсаһаа тоогоолгошьегүй. Бүхы наһаяа табатай-зургаатайгаа эхилээд лэ багсаан хэлэлтэй болохо — эгээл тэдытэйнээ бухал шэрэжэ захалааб. Сар тэргээр түлеэндэ ошодог болэйбди. Байдал һуудалай нэгэ багa һайжарха тээшээ хэлтыхэдэ, трактораар үбһэ зөөгшэ һэмди. Дарханайшье ажалда тэдэнние дахажа, һүхэ гартаа барижа һураха̂ еа гадна, модс хайжа сабшадаг болооб.

Тезд дэмжэн үргэһэн юумээ тоогоорнь дээшэнь татажа, муудхан голодоһоноо үсөөдхэн, хэлэдэгыень юундэб даа эгээ мүнөө тарин ойлгоһоноо гайхаһаар, хүнэгтэй ураяа үргэлөөд, гэр тээшээ аргааханаар алхалбаб.

Вл. НАМСАРАЕВ.

ҮЙҺЭН ТҮЙСЭНҮҮД БА... «УЛААЛЗАЙ»

ХОРИИН районой Үдын дунда һургуулида һаяхан ехэ зохид юумэ болоо. Эртэ үглөөнһөө хойшо үхибүүд, багшанар сэдьхэлээ хөөрэнхэйнүүд байгаа. Юун болооб гэхэдэ, эндэ буряад соёлой түб нээгдээ бшуу. Энэ түб хадаа шэнэ һургуулиин байшан соо горитойхон талмай эзэлнэ.

Энэ түбые нээлгын баяр ёһололдо Улаан-Удэһөө уригдаһан айлшад бууһан байна. Хэд бэ гэбэл, РСФСР-эй габьяата артистка, Ленинскэ комсомолой шангай лауреат, улааскоорондын конкурснуудай хэдэн дахин лауреат Галина Шойдагбаева, Буряадай АССР-эй арадай артист, Глинкын нэрэмжэтэ дуушадай бүхэсоюзна конкурсын лауреат Вячеслав Бальжинимаев, композитор, РСФСР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша Анатолий Андреев, поэт, РСФСР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Цырендулма Дондогой гэгшэд ерээ.

Тэдээнһээ гадна Хориин 2-дохи дунда һургуулиһаа айлшад бууһан байгаа. Тиихэдэ Үдэ һууринай хүн зон байлсаа ааб даа. Үдын дунда һургуулиин һураг шадай, багшанарай байһаниинь ойлгосотой.

Соёлой түбэй үүдэндэ татаатай улаан-ягаан лентые таһа хайшалха эрхэ айлшадта — Ц. Дондогой А. Андреев хоёрто олгогдоо һэн. Лентын таһа хайшалагдахалаар, буряад соёлой түбтэ дэлгээгдэһэн зүйлнүүдтэй танилсахыень һургуулиин эзэд тэндэ суглараг шадые ураһан байна.

...Буряад арадай эртэ урда сэгһаа хэрэглэжэ байһан хуушанай зүйлнүүд суглуулагдаһан байна. Һэеы гэрэй тухэлөөр бүтээгдэһэн модон араг һонирхолтой байгаа. Досоонь ороходо, урданай буряад айлай хоймор талын яагаад тухэрэгдэдэг байһые үзэнэбди. Баруун-хойто буландань бурханай хүрэгүүд, сүгсэ, хүрдэ мэтын зүйлнүүд хүнүүдэй анхарал татана. «Гуламтын» зүүгээр ажаһуудалай хэрэгсэлнүүд табяатай. Модоной үндэһөөр, улханаар, хуһанай үйнөөр бүтээгээн эмһартанууд һонин байгаа. Модон хүнэгые **тудхуур** гэдэг юм байна. Айраг бүлэдэг һаба баһал һонин.

Ханаар дэлгээгдэһэн стендэ буряад искусствын мүнөө үеын түүхэтэй танилсанабди. Тагууд дээгүүр буряад зохёолшодой номууд табяатай.

Буряад соёлой түбые эмхидхэн байгуулха хэрэгтэ буряад хэлэнэй, литературын багша Екатерина Васильевна Цыбикова ехэ оролдолго гаргаа. Энэ хэрэгтэнь һургуулиин хүтэлбэрилэгшэд, багшанар, нютагай зон, һурагшад — барандаа эдэбхитэйгээр оролсоһон байна.

Удаань поэзиин ба искусствын үдэшэ болобо. Эгээл түрүүн Ц. Дондогой үгэ хэлэжэ, соёлой түбэй Үдын һургуулида нээгдэһэн ушараар баранние амаршалаад, шүлэгүүдээ уншаба. Оперно театрай гол дуушад Г. Шойдагбаева В. Бальжинимаев хоёр актова зал соо һуугшадта тон ехэ баяр бэлэглээ даа. Тэдэнэр А. Андреевэй олон дуу дуулаа. Авторынь өөрөө пианино дээрэ наадажа үгэһэн байна.

Тиихэдэ һургуулиин һурагшад, багшанар концертдэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, суглараг шадые баярлуулаа.

Тэрэл удэшэндөө «Улаалзай» гэжэ бар һургуули соо нээгдэһэн байна. Үүдэндэнь татагдаһан лентые Г. Шойдагбаева, В. Бальжинимаев гэгшэд таһа хайшалба. Орон гэхэдэмнай, ёһотойл бар шэнгеэр түхэрэгдэһэн: захил хэдэг буфет, сахир сагаан хушалтатай столнууд, олон гоё үнгэ туяа бадаруулан, мүнөөнэй хүгжэм эзэдлнэ. Саанань эдеэ буйлуулдаг газарһаа амтатай хангал гарана.

Бидэнэй столдо һуухалаар, сагаан заапан үрдаа уяһан официант басагахан ерээд, меню дурадхаба. Амтатай бууза, салат, кофи, виноградна ундан, компот мэтын зүйлнүүд меню соонь бэшээтэй. Тэдэнь булта үнэгүйнүүд. Амтыень үзэхэдөө, эдэнниинь ехэ һайнаар бэлдээтэй гэжэ айлшад сэгнэбэ.

«Улаалзай» гэжэ бар нээхэ бодолые һурагшад гаргажа, тэрэнииень һургуулиин директор Людмила Фроловна Муруева, багшанар, дэмжэжэ, һурагшадтаа туһалаа. Долоон хоногтоо хоёр үдэр бар хүдэлжэ, һурагшадай сүлөөтэй сагые эмхидхэдэг байха.

А. ДОНДОГОЙ.

Ажалда эмхидхэл хэрэгтэй.
Хүдэлмэридэ хүсэн хэрэгтэй.
Эдир багашуулнай
Эрдэмэй харгы руу субаг лэ.
Эдир һурагшаднай
Эрхим хүнүүд болог лэ!
Үндэр Алхана үүлэмнай
Үүлэ мана татажа байг,
Агымнай үргэн тала
Аялга дуугаар зэдэлжэ байг!
Аба, эжын һургаал — наһанай,
Арад зоной һургаал — галаб ай.
Зориһондоо хүрэхэбди.
Золгоһондоо хөөрэлдэхэбди.
Хоёр нюурта һаймһардаг,
Хомхой сэдьхэлтэ ходолдог.
Ядаһые туналжа баярлуулха,
Яндарные зэмэлжэ мэдэрүүлхэ.
Уһа хаража, унаагаа татаха,

УРЕЭЛ ЗАХЯА ҮГЭНҮҮД

Шэбээ хаража, хонолгоо
заһаха.
Эдеэлсэ хаража, малаа
бэлшээхэ.
Эд шэлэжэ, мүнгее
гаргашалха.
Нара үгтажа,
ажалдаа гараха.
Нара үдэшэжэ, амархаяа
орохо.
Эдэбхиеень бадарааха,
Эршыень шангадхаха.
Хүсэлыень бэелүүлхэ,
Хүсыень нэмэхэ.

Б-Б. НАМСАРАЙН.

Эжэл хоёр басагад.

В. ГАРМАЕВАЙ фотоэтюд.

МИНИИ ҮБГЭН АБА

таристнууд Совет гүрэндэ эсэргүүсэн добтолдог болоо.

1939 ондо Монголой Арадай Республикада япон сэрэгүүдэй дайгаар добтолон ороходо, Халхын-Гол шедар болоһон хатуу шанга байлдаанда 32 мянган буряад хүбүүд, басагадай тоодо миниий үбгэн аба — Бадмаева Даба Будаевич ябалсаһан юм.

Миниий үбгэн аба 1916 ондо Ивалгын аймагай Олзон нютагта үгытэй Буда Бадмын бүлэдэ түрэгдэн байна. Буда Бадма гэшэ үгытэй хүн байгаа: хөөр-гурбан моритой, хорин-гушэн һаамхай үнеэтэй, зуу шахуу хонидтой. Орбогорхон ураса гэр соонь — арбан зургаан хүбүүд, басагадынь. Үбгэн абамни эгээл одхон хүбүүниинь һэн. Үбгэн абамни эртээнһээ, балшар бага наһанһаа ажал хэжэ һураһан: үхэр малшье хаража, адуулжа шадаха, модооршье, түмэрөөршье дархалжа шадаха, трактор, машинашье жолоододог.

Дүрбэн жэлэй туршада фашис Германитай үргэлжэлһэн шанга байлдаанай гал бурма соогуур сэрэгшэ үбгэн абамни ябажа гараа. Тиихэдээ хөөр дахин шархатаа һэн. Түрүүн хүнгэншэгөөр шархатаһан тула госпитольдо орожо арга-луулаад, үнишье болонгүй, дахин байлдаанда оробо. Хоёрдохёо хүндөөр шархатаад, хэдэн һара соо аргалуулжа гараад, гэртээ — Хурамша нютагтаа бусажа ерэбэ.

Дайн соо харуулһан шэн габьяагайнгаа түлөө үбгэн аба хэдэн олон медальнуудаар, Эсэгэ Ороноо хамгаалгын Дайнай II шатын орденоор шагнагдаһан юм.

Дайнай һүүлдэ Тохойн МТС-тэ трактористын мэргэжэлтэй болоод, түрэл колхоздоо тэрэ ажаллаа.

Миниий хүгшэн эжытэй — Буджаб Бальжиевнатаяа хоюулан 2 хүбүү, нэгэ басага хүлыень дүрөөдэ, гарыень ганзагада хүргэбэ. Эгээ ехэ хүбүүниинь Тимирязевай нэрэмжэтэ хүдөө ажахын академи дүүргээд, Ивалгада эрдэмшэнжэлгын институдта научна хүдэлмэрилэгшээр ажаллана.

Бага хүбүүниинь — миниий баабай, хүдөө ажахын институт дүүргээд, совхоздоо экономистаар хүдэлдэг. Басаганиинь нүхэртээ хонишоноор ажалладаг.

Дайнай ба ажалай ветеран мүнөөшье миин һуудаггүй. Миниий үбгэн аба һурагшадтай, нютагайнгаа залуушуултай тон нягта холбоотой. Залуу үеэнние хүмүүжүүлхэ талаар ехэ нүлөөлдэг. Миниий үбгэн абын, мүн бусадшье сэрэгшэдэй харуулһан баатаршалга үльгэр домог шэнгеэр һанагдана.

Үнэн сэхэ, ажалдаа үсэд миниий үбгэн аба намда ходоо байхан жэшээ боложо байдаг. Иимэ хүнүүд тухай дулаахан үгэ бэшэжэл байха хэрэгтэй гэжэ һанагдана.

Дарима БАДМАЕВА,
Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ БГПИ-гэй студентка, журналистикын кружогой гэшүүн.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съездын эзэлжээтэ заседани дээрэһээ ТАСС-ай корреспондентнүүдэй бэшэһэн тоосоон «Демократиин үндэһэ һуури дээрэ» гэһэн гаршагтайгаар газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанда нитэлэгдэбэ.

«Экономикые тогтуритай һайн болгохо хэмжээнүүд, экономическа реформын шатанууд болон арбан гурбадахи табан жэлэй түсэб зохёон табилгада залан сэхэ хандалганууд тухай» Совет Социалис Республикануудай Союзай Арадай депутадуудай съездын Тогтоол энэл хуудаһанда нитэлэгдэбэ.

Республикын ажалша коллективүүдтэ һунгалтын урда тээхи суглаанууд дээрэһээ бэшэгдэһэн тобшо мэдээсэлнүүдэй суглуулбари «1990 оной мартын 4-дэ Соведүүдэй һунгалта» гэһэн нитэ гаршаг доро газетын уншагшадай һонорто үгтэбэ.

Загарайн районой «Гигант» колхоздо Афанасьевтанай гэр бүлэ 20 үнеэ даажа абаад, арендэ гуримаар ажаллажа эхилһэн юм. Һаянай байдалаар эндэхи малшад 460 центнер һүгрэндэ тушаажа, түсэбөөр хараалһан даабаряа арбан хоногоор уридшалба. Шэнэ гуримаар ажаллаһан малшадай ажал тухай хөөрэһэн В. Жигжитовэй репортаж номерто үгтэбэ.

ҮХИБҮҮДТЭ ЗОРЮУЛАГДАҺАН ЗОХЁОЛҺОО

АСУУДАЛ

Миниий нагаса аба Сэдэнэй Сандэн гээшэ алгаша мүнгэшэ дархан байһан юм. Бидэнэр — олон тоото ашанар, эзэнэрынь нагаса абынгаа ураар бүтээһэн бэнэлиг, зүүдхэлээр мүнөөшье бэеэ шэмэглэжэ ябадагбди. Угалза хээгээр гоёогдоһон мүнгэн тобшыень хурьган дотортой сээжэбшэдээ хадан зүүнхэйбди. Нагаса абынгаа ямар уран дархан хүн байһыень шүлэг соогоошье бэшээ болэйб.

Үшөө нэгэхэн онсолон дурдаха юумэн бии: нагаса аба ехэ өөстэй үсөөн үгэ хүүртэй хүн һэн.

Миниий һургуулида орожо, үбэлэйнгөө түрүүшын амарадтада гараад, хүхюун юумэ һархайжа байхада, иигэжэ асуугаа бэлэй:

— Үзэг бэшэгээ танижа, хөлбожо, үнэжэ шадажа гүш? Үзэглэлөө түргэхэн гаргажа, шалабарна тоодиһогүйгөөр харуулаа һэн бэшэб.

Хабарынь нэгэдэхи классаа дүүргэжэ, хүсэд томо хүн болошоһон маягтай ерэхэдэмни:

— Зай, гоо бодолгодоо хэр эзэрэ һураабши? — гэжэ угтаба.

Тиигээд лэ тоонуудые оло олоорнь нэмэлгэжэ, удаа дараалан хороолгожо, юумын мэхэтэйгээр хубаалгажа, аргагүй өрөөгоор арьбадхуулжа һалаагүй. Сэхыень хэлэхэдэ, тиихэдэ нилэдгүй марган тээлмэрдэһэнээ мүнөөшье элихнээр: һанадагби. Бодолгын хэшээлдэ анхаанһаал бирагүй байһан хүм гэжэ сэхэ руунь хэлэхэ эргэтэйб.

Хохом хойно дурдан сэдьхэгдэ үзэхэдэмни, ямар хэмэр сэгнэлтэ абаабши гэжэ үдэр бурил шахуу асуужа һаладагүй аха зон бидэниие сэгнэлтын лэ тулөө нураажа ябана гэшэбди гэһэн эндүүтэйхэн һанал бодолдо баршаг багаһаамаа дэдхаан һургажархидаг байгаа хаш.

Хуушан монгол бэшэгтэй хүдөөгэй юрын үбгэжөөлэй асуудалнууд һуралсал хүмүүжүүлгын үндэһэн уг удхые зарим дэгэд дээрэлхүү һанаата зонһоо үлүү зүбөөр таажа шададаг байһыень гэршэлнэ бэшэ аа гү?

«ХОЁР—ГУРБА», «ХОЁР — НЭГЭ»

Худа ураагтаяа худагай хажуудa золгоод, худал үнэнөө хөөрүү хүхирүүгээр хөөрэлдэжэ, нилэдгүй сагаа гээһэнээ гэмшэн, матамал хуһан үргэбшэдөө хүнэгүүдээ тэнсүүлэн тэгнэжэ, гэр тээшээ түргэхэн гэшэлбэб.

Үглөөнэй хаахинама жабарай һуларан зөөлэрхэ хирээр тосхоной зон худаг тээшээ мал адууһаяа уһалхаяа субажа эхилдэг. Нютаг нутыгаа хамаг һонин эндэ дуулахаш: хэн хаана ошооб, хэзээ юун болооб, хэн хэнтэй хэрэлдээб, хэнтээ хэниинь һайдалдааб, сагай уларилай сагаан тала дайдаар ямархаанаар хубилха тээшээ боложо байһые таамаглан тэды хөөрэлдөөн заха хизаарынь үзэгдэхээ болин дэбэршэхэ даа.

Малайнгаа дал хорёо соогуурхие сэбэрлээд, буруутай үнеэгээ уһалхаяа худаг тээшээ дахин ошообоб. Тиигэхэдэмни хүн зоншье, мал адууһаншье худаг дээрэ үсөөбтэр болоһон байба. Ябаратай тиимэ ямаршье ажалгүй болоһон хэдэн үбгэд тэндэ ажам тэнюунээр ярилдана. Нютаг нутыгаа һонич һорьмой хэды май хэлсэнэбдий.

Болшээри тээшээ субаһан үнеэ хашарагуудые тэдэ малша нюдөөр шэнжэн хаража, өөстэй үсөөхэн аад, тон улаан голыень онохон үгэнүүдые хэлэнэд:

— Тэрээ тэрэ баруун-урагшаа субагша улаан-эреэн хоёр гурбануудшни үнөөхи Мунхымнай Ботынхнууд гү даа? — гэжэ нэгэниинь гаахаяа үни унтаршаһаншье һаань, дэмы дэмы һоросогооно.

— Тиимэ ха юм. Юун хуушынгөө мал адууһа танихагүй, юрэндэг лэ амитан гээшэ хаш даа. Харин буурадахадаа, хаартын жүнэ үнгэ алдагшагүйлши, шолмо даһаа!.. Түрүү тэрээхэн сэхэ урагшаа һульмиилгалдагша хоёр-нэгэнүүдш хэнэй адагуусан гээшэгшэб, юрэдөө?..

Эдэ үбгэдөөр наһан соогоо гэхээр элдэб ажал хүдэлмэридэ ябааб. Зундаа үбһэ сэбшалганда хэды удаа ябалсаһаа тоогоолгошьегүй. Бүхы наһаяа табатай-зургаатайгаа эхилээд лэ багсаан хэлэлтэй болохо — эгээл тэдытэйнээ бухал шэрэжэ захалааб. Сар тэргээр түлеэндэ ошодог болэйбди. Байдал һуудалай нэгэ багa һайжарха тээшээ хэлтыхэдэ, трактораар үбһэ зөөгшэ һэмди. Дарханайшье ажалда тэдэнние дахажа, һүхэ гартаа барижа һураха̂еа гадна, модс хайжа сабшадаг болооб.

Тезд дэмжэн үргэһэн юумээ тоогоорнь дээшэнь татажа, муудхан голодоһоноо үсөөдхэн, хэлэдэгыень юундэб даа эгээ мүнөө тарин ойлгоһоноо гайхаһаар, хүнэгтэй ураяа үргэлөөд, гэр тээшээ аргааханаар алхалбаб.

Вл. НАМСАРАЕВ.

Дулгар Доржиева

ШҮЛЭГҮҮДЭЙ ШЭН НОМҺОО

ТҮРЭЛХИ ХЭЛЭМНАЙ

Түрэлхи хэлэмнай — сахиха гэрэлнай,
Хүн бэеымнай нангин уялга.
Түрэһэн арадайнгаа нэрые дүрдүулан,
Гүн холоһоо шэнхинэһэн аялга.

Эжымнай мандаа энжэ болгожо,
Эльгэнэй шуһаар дамжуулһан хэлэн.
Абымнай мандаа зэбсэг болгожо,
Аянай жаргалые үреэһэн хэлэн.

Хүби заяанай үндэрнүүдые дабахада,
Ухаан бэлигые хурсадхан залаха,
Ерээдүйе тухайлан бодомжолходо,
Үрэ хүүгэдэймнай нэрые тодоруулха,

Түрэлхи хэлэмнай зүрхэндэмнай адли,
Түби дэлхэйдэ гансал юм даа.
Түрэлхи хэлэмнай — угаймнай захяа,
Түүхымнай урасхалай долгин ха юм даа.

БАРГАЖАН МҮРЭНДӨӨ

Жэлһээ жэлдэ уһаяа татаад, Баргажамни
Жэгтэй хүндэ бодолдо оруулнаш намаяа.
Хариин хаашуулые гайхуулһан омог долгиншни
Хайшаа хоргодон, хатаралдажа үсөөрнэб даа.

Байгал далайшье бэлэгэй багада голхоржо,
Бараан долгиёо баһал тууна хайшаншьеб.
Баярыень буляалдаһан хүсэндэ гомдожо,
Байдал хэһээхээр заримдаа аашална.

Тезд: «Зэмэтэй бэшэ Баргажамни», — гэжэ
Байгалда хандан, нэгэтэ бэшэ хэлэнэб.
Тэмсэлэй илалтаар нэрыеш